

ŚRODKI KARNE PO NOWELIZACJI W 2015 ROKU

redakcja naukowa
Ryszard A. Stefański

MONOGRAFIE

Wolters Kluwer

AUTORZY

MGR RAFAŁ JANISZOWSKI-DOWNAROWICZ
ASYSTENT NA WYDZIALE PRAWA I ADMINISTRACJI
UCZELNI ŁAZARSKIEGO

DR ZOFIA KOCEL-KREKORA
PROKURATOR PROKURATURY OKRĘGOWEJ
W WARSZAWIE

DR HAB. JACEK KOSONOGA
PROFESOR UCZELNI ŁAZARSKIEGO

MGR JACEK KOŚLA
PRODZIEKAN WYDZIAŁU PRAWA I ADMINISTRACJI
UCZELNI ŁAZARSKIEGO

DR HAB. MACIEJ ROGALSKI
PROFESOR UCZELNI ŁAZARSKIEGO

MGR ANNA SIERADZKA-KOŚLA
ASYSTENT NA WYDZIALE PRAWA I ADMINISTRACJI
UCZELNI ŁAZARSKIEGO

DR BLANKA JULITA STEFAŃSKA
ADIUNKT NA WYDZIALE PRAWA I ADMINISTRACJI
UCZELNI ŁAZARSKIEGO

PROF. DR. HAB. RYSZARD A. STEFAŃSKI
KIEROWNIK KATEDRY PRAWA KARNEGO
NA WYDZIALE PRAWA I ADMINISTRACJI
UCZELNI ŁAZARSKIEGO

DR JAN ZNAJDEK
PRODZIEKAN WYDZIAŁU NAUK SPOŁECZNYCH
I ADMINISTRACJI WYŻSZEJ SZKOŁY INFORMATYKI,
ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI W WARSZAWIE

DR BOGUMIŁ ZYGMONT
ADIUNKT NA WYDZIALE PRAWA I ADMINISTRACJI
UCZELNI ŁAZARSKIEGO

ŚRODKI KARNE PO NOWELIZACJI W 2015 ROKU

**redakcja naukowa
Ryszard A. Stefański**

MONOGRAFIE

Publikacja dofinansowana przez Uczelnię Łazarskiego

Stan prawny na 26 listopada 2015 r.

Recenzent

Dr hab. Barbara Nita-Światłowska, prof. nadzw. Uczelni Łazarskiego w Warszawie

Wydawca

Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący

Joanna Maź

Opracowanie redakcyjne

Beata Gierasimowicz

Łamanie

Wolters Kluwer

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN 978-83-264-9534-2

ISSN 1897-4392

Wydane przez:

Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wprowadzenie	13

Część I Środki karne

Jacek Kosonoga Pozbawienie praw publicznych	21
Blanka Julita Stefańska Zakaz zajmowania określonego stanowiska lub wykonywania określonego zawodu	82
Blanka Julita Stefańska Zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej	108
Jacek Kośla Zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub opieką nad nimi	122
Jacek Kośla Zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu	145
Jan Znajdek Zakaz wstępu na imprezę masową	166

Bogumił Zygmunt

Zakaz wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych	180
--	-----

Ryszard A. Stefański

Nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym	192
--	-----

Ryszard A. Stefański

Zakaz prowadzenia pojazdów	213
----------------------------------	-----

Ryszard A. Stefański

Świadczenie pieniężne	299
-----------------------------	-----

Zofia Kocel-Krekora

Podanie wyroku do publicznej wiadomości	316
---	-----

Część II
Przepadek

Blanka Julita Stefańska

Przepadek przedmiotów	331
-----------------------------	-----

Blanka Julita Stefańska

Przepadek korzyści majątkowej	371
-------------------------------------	-----

Część III
Środki kompensacyjne

Maciej Rogalski

Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienie za doznaną krzywdę	403
--	-----

Anna Sieradzka-Kośla

Nawiązka	444
----------------	-----

Część IV
Wojskowe środki karne

Rafał Janiszowski-Downarowicz

Wojskowe środki karne	485
-----------------------------	-----

Wykaz skrótów

Akty prawne

k.c.	–	ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121)
k.k.	–	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
k.k. z 1932 r.	–	rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 60, poz. 571 z późn. zm.)
k.k. z 1969 r.	–	ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.)
k.k.s.	–	ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 186 z późn. zm.)
k.k.w.	–	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.)
Konstytucja RP	–	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
k.p.c.	–	ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)
k.p.k.	–	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)

k.r.o.	–	ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 583 z późn. zm.)
k.w.	–	ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1094 z późn. zm.)
p.r.d.	–	ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1137 z późn. zm.)
p.w.k.k.	–	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 554)
u.b.i.m.	–	ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 611 z późn. zm.)
u.g.h.	–	ustawa z dnia 19 listopada 2009 r. o grach hazardowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 612 z późn. zm.)
u.p.s.n.	–	ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 382)
u.s.d.g.	–	ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 584 z późn. zm.)
u.w.l.	–	ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (tekst jedn.: Dz. U. z 2000 r. Nr 80, poz. 903 z późn. zm.)

Czasopisma i wydawnictwa promulgacyjne

Annales UMCS	–	Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
Biul. PA	–	Biuletyn Prokuratury Apelacyjnej
Biul. PK	–	Biuletyn Prawa Karnego Sądu Najwyższego
Biul. SN	–	Biuletyn Sądu Najwyższego

Cz.PKiNP	–	Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
Dz. U.	–	Dziennik Ustaw
GSP	–	Gdańskie Studia Prawnicze
KZS	–	Krakowskie Zeszyty Sądowe
Mon. Praw.	–	Monitor Prawniczy
Mon. Ubezpiep.	–	Monitor Ubezpieczeniowy
M. P.	–	Monitor Polski
NKPK	–	Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego
NP	–	Nowe Prawo
ONSAiWSA	–	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i Wojewódzkich Sądów Administracyjnych
OSA	–	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSAB	–	Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej
OSNC	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNKW	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Izba Wojskowa
OSNPG	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSNwSK	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych, pełny urzędowy zbiór orzeczeń Izby Karnej i Izby Wojskowej Sądu Najwyższego
OSP	–	Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	–	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	–	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PES	–	Problemy Egzekucji Sądowej
PiP	–	Państwo i Prawo
PnD	–	Paragraf na Drodze
PPK	–	Przegląd Prawa Karnego
Prob. Praw.	–	Problemy Praworządności
Prok. i Pr.	–	Prokuratura i Prawo
Prz. Orz. PA	–	Przegląd Orzecznictwa Prokuratury Apelacyjnej
PS	–	Przegląd Sądowy

PwD	–	Prawo w Działaniu
PWP	–	Przegląd Więziennictwa Polskiego
RPEiS	–	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SKKiP	–	Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne
SP	–	Studia Prawnicze
St. Pr.-Ek.	–	Studia Prawno-Ekonomiczne
WPP	–	Wojskowy Przegląd Prawniczy

Inne

SA	–	Sąd Apelacyjny
SN	–	Sąd Najwyższy
SO	–	Sąd Okręgowy
TK	–	Trybunał Konstytucyjny
WSA	–	Wojewódzki Sąd Administracyjny

Wprowadzenie

Ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹ została dokonana istotna przebudowa środków karnych, polegająca na nadaniu niektórym środkom karnym całkowicie innego charakteru prawnego. Został wyodrębniony nowy rozdział Va zatytułowany „Przepadek i środki kompensacyjne”, w którym zamieszczono dotychczasowe środki karne: przepadek (art. 44, art. 45 i 45a k.k.) oraz obowiązek naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę (art. 46 k.k.) oraz nawiązkę (art. 47 k.k.). Zgodnie z tytułem rozdziału przepadek stał się *sui generis* środkiem penalnym, a obowiązek naprawienia szkody i nawiązka uzyskały status środków kompensacyjnych i tym samym przestały być środkami karnymi.

Co do przypadku, wyeliminowano regulację, że objęte przypadkiem przedmioty oraz korzyść majątkowa lub jej równowartość przechodzą na własność Skarbu Państwa z chwilą uprawomocnienia się wyroku (obecnie uchylone art. 44 § 8 i art. 45 § 6 k.k.). W uzasadnieniu noweli podkreślono, że chodziło o „wyeliminowanie przepisu pozbawionego realnej treści normatywnej, wprowadzonego poprzednio do kodeksu karnego jedynie wobec wątpliwości, czy przepisy materialnoprawne nie powinny do końca uregulować przeniesienia własności. Istota prawomocności wyroku obejmuje jednak spełnienie się skutków prawnych zawartego w nim rozstrzygnięcia, zaś wyrok, po uzyskaniu klauzuli wykonalności, staje się podstawą do ewentualnej egzekucji”². Ponadto wykreślono przepadek z katalogu środków zabezpieczających poprzez zmianę art. 39 k.k. oraz uchylenie art. 100 k.k. i uregulowano jego orzekanie w art. 45a k.k. w wy-

¹ Dz. U. poz. 396.

² Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Sejm VII kadencji, druk sejmowy nr 2393, s. 26.

padku umorzenia postępowania ze względu na znikomą społeczną szkodliwość czynu, warunkowego umorzenia postępowania, umorzenia postępowania z powodu niepoczytalności (art. 31 § 1 k.k.), stwierdzenia, że zachodzi okoliczność wyłączająca ukaranie sprawcy czynu zabronionego, lub umorzenia postępowania przygotowawczego z powodu niewykrycia sprawcy (art. 323 § 3 zdanie drugie k.p.k.).

W zakresie przypadku korzyści majątkowej osiągniętej z przestępstwa dokonano modyfikacji domniemań.

Domniemanie polegające na przyjęciu, że gdy mienie stanowiące korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa zostało przeniesione na osobę fizyczną, prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej, faktycznie lub pod jakimkolwiek tytułem prawnym, rzeczy będące w samoistnym posiadaniu tej osoby lub jednostki oraz przysługujące jej prawa majątkowe należą do sprawcy, nie wchodzi w grę, gdy na podstawie okoliczności towarzyszących ich nabyciu nie można było przypuszczać, że mienie to, chociażby pośrednio, pochodziło z czynu zabronionego (art. 45 § 3 k.k.). Dokonano rekonstrukcji obiektywnej powinności przypuszczenia, na podstawie okoliczności towarzyszących nabyciu, źródła mienia. Konieczne jest ustalenie przeniesienia mienia stanowiącego korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa na osobę trzecią, a nie tylko dużego prawdopodobieństwa takiego przeniesienia: nacisk jest położony na dobrą wiarę osoby przejmującej mienie. Zmiana wzmacnia funkcję gwarancyjną tego przepisu.

Zmiany w zakresie obowiązku naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę polegają, przede wszystkim, na nadaniu jej charakteru cywilnego. W art. 46 § 1 k.k. wyraźnie się podkreśla, że orzeka się ten środek, stosując przepisy prawa cywilnego. Określono przesłanki orzekania nawiązki zamiast obowiązku naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę (art. 46 § 2 k.k.). Jej orzeczenie jest możliwe w wypadku, gdy orzeczenie obowiązku naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę jest znacznie utrudnione. Jest orzekana zamiast tego obowiązku. Jej beneficjentem jest pokrzywdzony, a w razie jego śmierci w wyniku popełnionego przez skazanego przestępstwa – osoba najbliższa, której sytuacja życiowa wskutek śmierci pokrzywdzonego uległa znacznemu pogorszeniu. W razie gdy ustalono więcej niż

jedną taką osobę, nawiązki orzeka się na rzecz każdej z nich w wysokości do 200 000 zł.

Ustawą z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw³ w istotny sposób zmieniono regulację orzekania nawiązki za przestępstwo określone w art. 173, art. 174, art. 177 lub w art. 355 k.k., jeżeli sprawca był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, lub zbiegł z miejsca zdarzenia. Obligatoryjne jest orzeczenie nawiązki na rzecz pokrzywdzonego, a w razie jego śmierci w wyniku popełnionego przez skazanego przestępstwa – na rzecz osoby najbliższej, której sytuacja życiowa wskutek śmierci pokrzywdzonego uległa znacznemu pogorszeniu. W razie gdy ustalono więcej niż jedną taką osobę, nawiązki orzeka się na rzecz każdej z nich. Jeśli ustalenie takiej osoby nie jest możliwe, sąd orzeka nawiązkę na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej. Sąd orzeka nawiązkę w wysokości co najmniej 10 000 zł (art. 47 § 3 k.k.).

W szczególnie uzasadnionych okolicznościach, gdy wymierzona nawiązka powodowałaby dla sprawcy uszczerbek dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny lub gdy pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą, sąd może ją wymierzyć w wysokości niższej niż wskazana (art. 47 § 4 k.k.). Nie orzeka się nawiązki w wypadku, gdy sąd nałożył obowiązek naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w wysokości wyższej niż 10 000 zł (art. 47 § 5 k.k.).

Wprowadzono też niewielkie zmiany w konstrukcji niektórych środków karnych lub o charakterze językowym. Obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach został nazwany zakazem przebywania w tych miejscach (art. 39 pkt 2b k.k.), co zdaniem projektodawców znacznie prościej wyraża treść normatywną tego środka oraz unika powtórzeń odnoszących się do innych zakazów objętych tym przepisem⁴.

Poszerzono przesłanki orzekania zakazu zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką w razie skazania na karę pozbawienia wolności za umyślne przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu na szkodę małoletniego (art. 41 § 1a k.k.).

³ Dz. U. poz. 541.

⁴ Uzasadnienie projektu ustawy..., Sejm VII kadencji, druk sejmowy nr 2393, s. 23.

Doprecyzowano nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 39 pkt 2e k.k.), dookreślając, że chodzi o nakaz okresowy. Regulacja ta ma usunąć wątpliwości, czy nakaz ten jest konsumowany jako czynność jednorazowa, polegająca na zwolnieniu zajmowanego lokalu, czy też jest zobowiązaniem okresowym. Stworzono możliwość nałożenia obowiązku zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu (art. 41a § 1 *in fine* k.k.). W razie orzeczenia nakazu za przestępstwa określone w rozdziałach XXV i XXVI k.k., tj. przestępstwa przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności albo przestępstwa przeciwko rodzinie lub opiece, sąd jest obowiązany orzec na ten sam okres zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego (art. 41a § 3a k.k.). Poza tym zobowiązano sąd do określenia terminu wykonania nakazu (art. 41a § 5 k.k.). Bez tej regulacji – zdaniem twórców noweli – trudno byłoby egzekwować opuszczenie lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym⁵.

W zakresie zakazu wstępu na imprezę masową (art. 41b k.k.) rozszerzono możliwość orzeczenia o obowiązku przebywania skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w miejscu stałego pobytu także na inne wyznaczone miejsce z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego.

Wprowadzono obowiązek orzeczenia świadczenia pieniężnego w wypadku skazania sprawcy za przestępstwo określone w art. 178a § 1, art. 179 lub art. 180 k.k. oraz podwyższono dolną jego granicę do 5000 zł, a w razie skazania sprawcy za przestępstwo określone w art. 178a § 4 k.k. – co najmniej 10 000 zł, z tym że jego orzeczenie też jest obligatoryjne (art. 43a § 2 k.k.).

Dotychczasowe zakazy orzekane na zawsze zmieniono na dożywotnie. Chodzi o zakaz zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi (art. 41 § 1a i 1b k.k.), zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób lub opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu (art. 41a § 3 k.k.), zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych (art. 42 § 3 i 4 k.k.).

⁵ Uzasadnienie projektu ustawy..., Sejm VII kadencji, druk sejmowy nr 2393, s. 24.

Ponadto zostały podwyższone górne granice czasowe zakazu zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności oraz zakazu prowadzenia pojazdów do lat 15 (art. 43 § 1 k.k.).

Określono też granice obowiązku zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu, przewidzianego w art. 41a § 1 i 2 k.k. Orzeka się go w miesiącach, najkrócej na trzy miesiące, najdłużej na 12 miesięcy (art. 43 § 1a k.k.). Wprowadzono zawieszenie biegu pozbawienia praw publicznych. Okres, na który je orzeczono za dane przestępstwo, nie biegnie w czasie odbywania kary pozbawienia wolności za to przestępstwo (art. 43 § 2b k.k.).

Ustawą z dnia 20 marca 2015 r. podwyższono do trzech lat dolną granicę wymiaru kary w postaci zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju orzkanego obligatoryjnie (art. 42 § 2 k.k.), a do przestępstw, za których popełnienie orzeka się zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych dożywotnio, dodano przestępstwo określone w art. 178a § 4 (art. 42 § 3 k.k.).

Wprowadzone zmiany w wielu wypadkach rodzą wątpliwości zarówno w zakresie interpretacji, jak i zasadności ich wprowadzenia. Stały się one inspiracją do pogłębionej analizy wszystkich tych środków i wskazania kierunków interpretacji nasuwających się niejasności.

Warszawa, dnia 20 października 2015 r.

Ryszard A. Stefański

Część I

Środki karne

Pozbawienie praw publicznych

I. Wprowadzenie

Pozbawienie praw publicznych jest jednym z najbardziej dolegliwych i jednocześnie złożonych środków karnych. Nic więc dziwnego, że zagadnienie to wielokrotnie stanowiło przedmiot zainteresowania doktryny prawa karnego, i to zarówno w poprzednim¹, jak i obecnym stanie prawnym². Problematyka pozbawienia praw publicznych niezmiennie generuje

¹ Zob. np. T. Sójka, *Skutki kary dodatkowej utraty praw publicznych dla obywatela odbywającego służbę wojskową*, WPP 1956, nr 3, s. 271 i n.; J. Cagara, *O utracie praw – słów kilka*, NP 1959, nr 10, s. 1230 i n.; K. Daszkiewicz, *Glosa do uchwały SN z dnia 7 marca 1968 r.*, VI KZP 9/67, PiP 1968, z. 11, s. 871 i n.; J. Bilicki, *Kara dodatkowa pozbawienia praw publicznych a przestępstwa przeciwko obowiązkowi wojskowemu*, WPP 1972, nr 3, s. 358 i n.; Z. Demidow, *Pozbawienie praw publicznych a utrata orderów, odznaczeń i tytułów honorowych*, PiP 1973, z. 5, s. 89 i n.; tenże, *Utrata czynnego prawa wyborczego jako następstwo kary pozbawienia praw publicznych (w świetle badań empirycznych)*, PiP 1973, z. 12, s. 79 i n.; W. Kubala, *Glosa do wyroku SN z dnia 29 grudnia 1976*, N 18/76, WPP 1977, nr 3, s. 345 i n.; J. A. Kulesza, *Obligatoryjne orzekanie kary dodatkowej pozbawienia praw*, Palestra 1983, z. 9, s. 42 i n.; tenże, *Przesłanki orzekania kary dodatkowej pozbawienia praw publicznych w kodeksie karnym i w świetle proponowanych zmian ustawodawstwa karnego*, WPP 1992, nr 1–2, s. 86 i n.; A. Makuch, *Środki karne w projekcie kodeksu karnego a kary dodatkowe w obowiązującym prawie karnym*, Annales UMCS 1991, nr 38, s. 173 i n.; A. Makuch, I. Kozłowska-Miś, *Nowe ujęcie środków karnych w projekcie kodeksu karnego*, Annales UMCS 1994, nr 41, s. 221 i n.; M. Szewczyk, *System środków karnych w projekcie kodeksu karnego (w:) Problemy kodyfikacji prawa karnego. Księga ku czci Profesora Mariana Cieślaka*, Kraków 1993, s. 149 i n.; W. Wróbel, *Środki karne w projekcie kodeksu karnego*, cz. 1, PS 1994, nr 7–8, s. 97 i n., cz. 2, PS 1995, nr 11–12, s. 105 i n.

² Zob. np. D. Szeleszczuk, *Środki karne pozbawienia praw publicznych w polskim prawie karnym*, Warszawa 2013; tenże, *Treść środka karnego pozbawienia praw publicznych*, Prawo. Administracja. Kościół 2005, nr 4, s. 139 i n.; tenże, *Pozbawienie praw publicznych w polityce karnej Polski Ludowej (w:) A. Dębiński (red.), M. Gałązka (red.), R.G. Hałas (red.), K. Wiak (red.), Hominum causa omne ius constitution est. Księga jubileuszowa ku czci Profesor Alicji Grześkowiak*, Lublin 2006, s. 195 i n.; J. A. Kulesza (w:) M. Melezini (red.), *System prawa karnego*, t. 6: *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, Warszawa 2010, s. 437 i n.; E. Żywucka-Kozłowska, K. Bronowska, *Pozbawienie praw publicznych*

jednak wiele kwestii spornych, a zgłaszane coraz częściej propozycje *de lege ferenda* dowodzą, że potrzeba dyskusji nad ostatecznym kształtem normatywnym tego środka karnego pozostaje cały czas aktualna.

Istota pozbawienia praw publicznych rozumiana jest w doktrynie prawa karnego w sposób różnorodny. Już w okresie międzywojennym uznanie skazanego za niezdolnego do posiadania uprawnień charakteryzowano jako karę dotkliwą dla czci, „która tym się odznacza, że przestępca odczuwa ją jako ranę zadaną poczuciu godności osobistej i jako piętno, które zniesławia go na zewnątrz”³, podkreślano, że antyspołeczny sposób myślenia wynikający z faktu popełnienia przestępstwa stawia pod znakiem zapytania uprawnienia sprawcy do udziału w wyrażaniu woli zbiorowej i wpływania na sprawy państwowe, samorządowe i instytucje prawa publicznego⁴, zaś człowiek wykazujący swym działaniem, że stoi poniżej przeciętnego poziomu etycznego, nie może sprawować funkcji wymagających zaufania społecznego⁵.

Aktualnie przyjmuje się, że pozbawienie praw publicznych jest wyrazem braku zaufania państwa do jednostki, a jego zastosowanie oznacza, że skazany nie jest godzien korzystania z zaszczytnych praw obywatela⁶. Wielokrotnie podkreśla się przy tym szczególną dolegliwość tego środka karnego i jego represyjny charakter, zwracając jednocześnie uwagę na związane z nim elementy prewencyjne⁷. Niekiedy twierdzi się wręcz, że pozbawienie praw publicznych w swej istocie ma charakter kary; wyraża ono moralne potępienie sprawcy przestępstwa, czyniąc go niegodnym ko-

(w:) S. Pikulski (red.), M. Romańczuk-Grącka (red.), B. Orłowska-Zielińska (red.), *Tożsamość polskiego prawa karnego*, Olsztyn 2011, s. 110 i n.; R.A. Stefański, *Środek karny pozbawienia praw publicznych*, Ius Novum 2009, nr 3, s. 7 i n.; J. Lachowski, *Pozbawienie praw publicznych w kodeksie karnym*, Prok. i Pr. 2003, nr 10, s. 51 i n.; K. Maksymowicz, *O wykonaniu środka karnego pozbawienia praw publicznych*, NKPK 2002, t. X, s. 305 i n.; zob. również W. Chlebus, *Środki karne jako nowy system sankcji w prawie karnym*, NKPK 1999, t. IV, s. 35 i n.; K. Maksymowicz, *Od kar dodatkowych do środków karnych*, NKPK 1997, t. II, s. 27 i n.

³ E. Krzymuski, *System prawa karnego ze stanowiska nauki i trzech kodeksów obowiązujących w Polsce*, Kraków 1921, s. 201; tenże, *Wykład prawa karnego ze stanowiska nauki i prawa austriackiego*, Kraków 1911, s. 499.

⁴ L. Peiper, *Komentarz do kodeksu karnego*, Kraków 1936, s. 142.

⁵ J. Makarewicz, *Prawo karne. Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Lwów–Warszawa 1924, s. 264.

⁶ W. Świda (w:) I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter, *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1973, s. 199.

⁷ A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 199.

rzystania z określonych praw publicznych i wyróżnień honorowych⁸. Jako główną cechę pozbawienia praw publicznych uznaje się także potęgowanie dolegliwości kary, której ten środek karny towarzyszy⁹, a orzeczenie pozbawienia praw publicznych odbierane jest za wyraz tego, że sprawca okazał się niegodny sprawowania pewnych ról społecznych oraz pewnych wyróżnień honorowych¹⁰; utracił zaufanie społeczne, prestiż i autorytet, jakim powinien się cieszyć każdy człowiek korzystający z pełni praw¹¹, zachodzi więc konieczność degradacji społecznego statusu i prestiżu skazanego¹². Zasadnie podnosi się w orzecznictwie, że trudne do przyjęcia jest stanowisko, aby tacy obywatele bezpośrednio po opuszczeniu zakładu karnego mogli na równi z innymi posiadać np. czynne prawo wyborcze¹³.

II. Charakter prawny

Zamieszczenie pozbawienia praw publicznych w katalogu środków karnych (art. 39 pkt 1 k.k.) przesądza o jego charakterze. Jest to środek karny orzekany obok kary, i to – o czym mowa niżej – kary pozbawienia wolności.

W doktrynie zasadnicze rozbieżności wywoływała kwestia możliwości pozbawienia praw publicznych samoistnie na podstawie art. 343 § 1 k.p.k. w zw. z art. 343 § 2 pkt 3 k.p.k.¹⁴ Zgodnie z tym przepisem, uwzględniając wnioski o skazanie bez przeprowadzania rozprawy (art. 335 k.p.k.), sąd mógł m.in. orzec wyłącznie środek karny wymieniony w art. 39 pkt 1–3, 5–8 k.k. Ograniczenie skazania do orzeczenia środka karnego mogło nastąpić, jeżeli przypisany oskarżonemu występki był zagrożony karą nieprzekraczającą pięciu lat pozbawienia wolności (art. 343 § 2 pkt 3 k.p.k.).

Interpretując art. 343 k.p.k., zasadnie twierdzono, że zawierał on normę o charakterze materialnoprawnym, modyfikującą zasady stosowania

⁸ J. Wojciechowska (w:) E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 884–885.

⁹ K. Buchała, A. Zoll, *Kodeks karny część ogólna. Komentarz*, Kraków 2001, s. 334.

¹⁰ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2002, s. 162.

¹¹ R. Góral, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2002, s. 80.

¹² L. Lernell, *Wykład prawa karnego. Część ogólna*, Warszawa 1971, s. 75.

¹³ Uchwała 7 sędziów SN z dnia 19 grudnia 1978 r., VI KRN 348/78, OSNPG 1979, nr 10, poz. 129.

¹⁴ W brzmieniu sprzed nowelizacji, która nastąpiła ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396).

wskazanych tam instytucji prawa karnego materialnego¹⁵, stanowiąc samodzielną podstawę do poprzestania na wymierzeniu, zamiast kary, środka karnego¹⁶. Instytucja skazania bez rozprawy stanowiła zatem samoistną podstawę do zakreslenia granic prawnokarnej reakcji¹⁷. W orzecznictwie podkreślano z kolei, że przepis art. 343 k.p.k. stwierdzał nie tylko, że w razie uwzględnienia wniosku, o którym mowa w art. 335 k.p.k., sąd mógł zastosować określone instytucje kodeksu karnego, ale także wskazywał, na jakich zasadach w szerszym zakresie – niż to wynika z tego kodeksu – można było ograniczyć skazanie tylko do orzeczenia środka karnego¹⁸; innymi słowy, art. 343 § 2 k.p.k. pozwalał, przy określonym wniosku o skazanie, orzekać niezależnie od wymogów materialnego prawa karnego¹⁹.

W kontekście pozbawienia praw publicznych wątpliwości dotyczyły natomiast konieczności zaistnienia dodatkowych przesłanek tego środka w postaci skazania na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat trzech oraz wystąpienia motywacji zasługującej na szczególne potępienie (art. 40 § 2 k.k.). Kwestia ta nie była rozumiana jednoznacznie. W doktrynie spotkać się można zarówno z aprobatą poglądu o samodzielności normatywnej art. 343 § 2 pkt 3 k.p.k., jak i z tezą, że zastosowanie tego

¹⁵ T. Grzegorzczuk, *Wydawanie wyroku na posiedzeniu w znowelizowanej procedurze karnej*, PS 2003, nr 9, s. 19.

¹⁶ S. Waltoś, *Główne nurty nowelizacji procedury karnej*, PiP 2003, z. 4, s. 5 i n.; K. Girdwoyń, *Konsensualny wymiar kary. Instytucje powszechnego procesu karnego*, Warszawa 2006, s. 126; W. Grzeszczyk, *Główne kierunki zmian kodeksu postępowania karnego*, cz. II, Prok. i Pr. 2003, nr 6, s. 13.; R.A. Stefański, *Skazanie bez rozprawy w znowelizowanym kodeksie postępowania karnego*, Prok. i Pr. 2003, nr 6, s. 26; P. Kardas, *Konsensualne sposoby rozstrzygania w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego z 10 stycznia 2003 r.*, Prok. i Pr. 2004, nr 1, s. 45; M. Jankowski, *Instytucja dobrowolnego poddania się karze (art. 387 k.p.k.) i skazania bez rozprawy (art. 335 k.p.k.) w świetle praktyki. Rezultaty badań ogólnopolskich*, PwD 2008, nr 3, s. 118.

¹⁷ P. Kardas, *Konsensualne sposoby rozstrzygania w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego z dnia 10 stycznia 2003 r.*, Prok. i Pr. 2004, nr 1, s. 59.

¹⁸ Wyrok SN z dnia 8 lutego 2007 r., III KK 478/06, Prok. i Pr. 2007, nr 6, poz. 4.

¹⁹ Wyrok SN z dnia 4 października 2006 r., I KK 8/06, OSNwSK 2006, poz. 1871; por. w tej kwestii uchwałę SN z dnia 8 lutego 2000 r., I KZP 52/99, OSNKW 2000, nr 3–4, poz. 27, z krytycznymi głosami E. Kruk, Prok. i Pr. 2000, nr 9, s. 92–93, i S. Steinborna, *Palestra* 2001, z. 9–10, s. 219–232, oraz aprobującymi głosami R. Kopera, PS 2001, nr 2, s. 158–165, i M. Wawron, PiP 2001, z. 1, s. 105–109, a także aprobującymi uwagami S. Zablockiego, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izba Karnej*, *Palestra* 2001, z. 5–6, s. 205, oraz krytycznymi uwagami R.A. Stefańskiego, *Przegląd uchwał Izby Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 2000 r.*, WPP 2001, nr 2, s. 91–93; zob. również wyrok SN z dnia 17 maja 2000 r., V KKN 145/00, Prok. i Pr. 2001, nr 1, poz. 13.

przepisu i w konsekwencji orzeczenie pozbawienia praw publicznych było możliwe jedynie przy spełnieniu dodatkowo przesłanek z art. 40 § 2 k.k.²⁰

Przekonuje pierwsze stanowisko. Zasadnie podnoszono bowiem, że wymóg skazania na karę co najmniej trzech lat pozbawienia wolności pozostaje w sprzeczności z instytucją poprzestania na środku karnym pozbawienia praw publicznych, o której mowa w art. 343 § 1 *in fine* k.p.k. Przyjęcie tej przesłanki musiałoby zakładać nieracjonalność ustawodawcy, który zezwalałby na poprzestanie na orzeczeniu pozbawienia praw publicznych, zdając sobie jednocześnie sprawę z tego, że jest to niemożliwe do spełnienia ze względu na przesłanki wymienione w art. 40 § 2 k.k. Ustawodawca, zezwalając na poprzestanie na orzeczeniu tylko tego środka, przewidywał, że przesłanka ta, w sytuacji określonej w art. 343 § 1 k.p.k., nie może być spełniona²¹. Jednocześnie proponowano taką interpretację, że poprzestanie na orzeczeniu środka karanego w postaci pozbawienia praw publicznych w razie skazania oskarżonego bez przeprowadzenia rozprawy było możliwe tylko wówczas, gdy przestępstwo zostało popełnione z motywów zasługujących na szczególne potępienie²².

Sytuacja zmieniła się zasadniczo po wejściu w życie ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw²³. Z treści art. 343 k.p.k. wykreślono regulację o charakterze materialnoprawnym (art. 343 § 2 pkt 1–3 k.p.k.), wprowadzając jednocześnie art. 60a k.k., zgodnie z którym uwzględniając wniosek, o jakim mowa w art. 335 k.p.k., art. 338a k.p.k. lub art. 387 k.p.k., sąd może m.in. odstąpić od wymierzenia kary i orzec wyłącznie środek karny, przepadek lub środek kompensacyjny, jeżeli przypisany oskarżonemu występki jest zagrożony karą nieprzekraczającą pięciu lat pozbawienia wolności. Występujący w art. 343 § 1 k.p.k. zwrot „orzec wyłącznie środek karny” zastąpiono wyrażeniem „odstąpić od wymierzenia kary i orzec wyłącznie środek kar-

²⁰ Szerzej na ten temat zob. m.in. R. Koper, *Formy...*, s. 139; H. Skwarczyński, *Przyspieszenie procesowania po nowelizacji k.p.k.*, Jurysta 2003, nr 6, s. 10 i n.. Wskazuje się, że środki karne orzekane są jedynie w razie spełnienia przesłanek określonych w kodeksie karnym, także w wypadku instytucji z art. 343 § 1 i 2 pkt 3 k.p.k.; P. Gensikowski, *Instytucja orzeczenia środka karnego bez rozprawy*, PS 2007, nr 4, s. 102.

²¹ R.A. Stefański, *Środek karny pozbawienia praw...*, s. 30.

²² W. Marcinkowski, *Nowelizacja trybu dotyczącego wniosku prokuratora o skazanie oskarżonego bez przeprowadzenia rozprawy*, Prokurator 2003, nr 2, s. 31; R.A. Stefański, *Środek karny pozbawienia praw...*, s. 30.

²³ Ustawa z dnia 20 lutego o zmianie ustawy kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396), która wprowadziła zmiany do ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247).

ny". Zabieg ten nie ma jedynie znaczenia redakcyjnego, ale wywołuje istotne konsekwencje normatywne.

W poprzednim stanie prawnym w doktrynie zasadnie wskazywano, że pominięcie w treści art. 343 § 1 k.p.k. zwrotu odnoszącego się do „odstąpienia od wymierzenia kary” stanowiło nową, nieznaną kodeksowi karnemu podstawę orzeczenia środka karnego. Ustawodawca, nie wskazując na odstąpienie od wymierzenia kary, jako jeden z elementów orzekania tego środka karnego wprowadził w art. 343 k.p.k. nowy środek karny orzekany wyłącznie na podstawie przepisów kodeksu postępowania karnego²⁴. *Ratio legis* samoistnego środka karnego orzekanego na podstawie art. 343 § 1 k.p.k. sprowadzała się zatem do oderwania tego rodzaju sankcji penalnej od kary kryminalnej. W przypadku skazania bez rozprawy sąd nie odstępował od wymierzenia kary, ale jedynie orzekał środek karny.

Wspomniana nowelizacja diametralnie zmienia ten stan rzeczy. Jednoznacznie bowiem wiąże orzekanie środka karnego z odstąpieniem od wymierzenia kary, pozbawiając go tym samym samoistnego charakteru. Jest to rozwiązanie słuszne, albowiem w pewnym stopniu ujednoliciła systemowo zasady orzekania pozbawienia praw publicznych. Po nowelizacji zastosowanie tego środka w trybie wskazanym w art. 60a k.k. nie będzie już abstrahować od kary kryminalnej. Ujednolicono tym samym także relację, jaka zachodzi pomiędzy przepisami części ogólnej kodeksu karnego a regulacją procesową. Przed nowelizacją jedynie art. 343 § 2 pkt 1 i 2 k.p.k. nawiązywał do instytucji przewidzianych w kodeksie karnym, jednoznacznie wskazując na art. 60 § 1 pkt 1–4 k.k. (art. 343 § 2 pkt 1 k.p.k.) oraz pośrednio odwołując się do art. 70 § 1 pkt 1 k.k., w którym określono granice czasowe okresu próby w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary (art. 343 § 2 pkt 2 k.p.k.). Natomiast art. 343 § 2 pkt 3 k.p.k., stanowiąc o tym, że ograniczenie skazania do orzeczenia środka karnego może nastąpić, jeżeli przypisany oskarżonemu występki jest zagrożony karą nieprzekraczającą pięciu lat pozbawienia wolności, w powiązaniu z art. 343 § 1 k.p.k., w którym stwierdzono, iż sąd może orzec wyłącznie środek karny, statuował zupełnie nową podstawę prawną stosowania

²⁴ P. Kardas, *Konsensualne sposoby rozstrzygania w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego z dnia 10 stycznia 2003 r.*, Prok. i Pr. 2004, nr 1, s. 59; R.A. Stefański, *Środek karny pozbawienia praw...*, s. 12 i s. 28; R. Koper, *Formy i zakres odpowiedzialności karnej oskarżonego w trybie skazania bez rozprawy*, SP 2004, nr 3, s. 139 i n.; odmiennie P. Gensikowski, *Instytucja orzeczenia środka karnego bez rozprawy*, PS 2007, nr 4, s. 102; W. Marcinkowski, *Nowelizacja trybu dotyczącego wniosku prokuratora o skazanie oskarżonego bez przeprowadzenia rozprawy*, Prokurator 2003, nr 2, s. 30.

środka karnego, niepowiązaną z przepisami części ogólnej kodeksu karnego. Tymczasem po nowelizacji nie powinno budzić wątpliwości, że zastosowanie środka karnego jest możliwe jedynie w razie odstąpienia od wymierzenia kary (art. 60a k.k.), w sytuacji wyższego, niż to wynika z art. 59 § 1 k.k., zagrożenia ustawowego.

Powstaje jednak wątpliwość, czy w stanie prawnym obowiązującym od dnia 1 lipca 2015 r. sąd orzekający w trybie wskazanym w art. 335 k.p.k., art. 338a k.p.k. i art. 387 k.p.k. będzie w ogóle uprawniony do zastosowania środka karnego w postaci pozbawienia praw publicznych orzekanego w razie odstąpienia od wymierzenia kary. Taka ewentualność wydaje się wątpliwa. Jednoznaczne powiązanie możliwości zastosowania środka karnego z faktem odstąpienia od wymierzenia kary – podobnie jak w przypadku zastosowania art. 59 k.k. – wyłącza możliwość pozbawienia praw publicznych. Przesłanką tego środka jest bowiem skazanie na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż trzy lata, co jest wykluczone w razie odstąpienia od wymierzenia kary.

Nowelizacja eliminuje także inną niespójność. Rozwiązanie, które obowiązywało do dnia 1 lipca 2015 r., kolidowało z charakterem prawnym pozbawienia praw publicznych. Możliwość zastosowania najbardziej represyjnego środka karnego w sprawach, które z założenia cechują się mniejszym ciężarem gatunkowym (zagrożonych do pięciu lat pozbawienia wolności), i to w oderwaniu od wymogu skazania na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat trzech, wypaczała pierwotne założenie, które leży u podstaw pozbawienia praw publicznych. Środek ten ma bowiem stanowić dodatkową reakcję prawnokarną na popełnienie najpoważniejszych przestępstw. Tymczasem art. 343 § 1 k.p.k. (sprzed nowelizacji) zakłócał relację kary do środka karnego i stwarzał możliwość jego orzeczenia w sprawach wręcz błahych. Jest to dodatkowy argument przemawiający za słusnością uchwalonej nowelizacji.

III. Przesłanki orzekania

Wśród podstaw pozbawienia praw publicznych wyróżnić można przesłankę przedmiotową oraz podmiotową. Pierwsza z nich sprowadza się do wymiaru orzeczonej wobec oskarżonego kary, druga natomiast wiąże się z motywacją towarzyszącą działaniom sprawcy.

1. Wymiar kary

Orzeczenie pozbawienia praw publicznych jest możliwe w razie skazania na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat trzech. Oznacza to zarówno karę trzech lat pozbawienia wolności, jak i każdą karę pozbawienia wolności w wymiarze przekraczającym trzy lata. Nie sposób tym samym zaaprobować stanowiska, zgodnie z którym warunkiem dopuszczalności orzekania pozbawienia praw publicznych jest skazanie na karę przekraczającą trzy lata pozbawienia wolności²⁵.

Przepis art. 40 § 2 k.k. nie zastrzega przy tym, aby orzeczona kara miała charakter bezwzględny, stąd też rozważenia wymaga, czy orzeczenie pozbawienia praw publicznych jest możliwe w razie wymierzenia kary nie krótszej niż trzy lata pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Możliwość taka istnieje jedynie w przypadku określonym w art. 60 § 5 k.k., czyli w razie zawieszenia wykonania orzeczonej kary ze względu na współpracę oskarżonego z organami ścigania. Jest to dopuszczalne w sytuacji, gdy sprawca współdziałający z innymi osobami w popełnieniu przestępstwa ujawni wobec organu powołanego do ścigania przestępstw informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa oraz istotne okoliczności jego popełnienia (art. 60 § 3 k.k.) bądź gdy sprawca niezależnie od wyjaśnień złożonych w swojej sprawie ujawni przed organem ścigania i przedstawi istotne okoliczności, nieznanе dotychczas temu organowi, przestępstwa zagrożonego karą powyżej pięciu lat (art. 60 § 4 k.k.). Wymierzając karę pozbawienia wolności do lat pięciu, sąd może wówczas warunkowo zawiesić jej wykonanie na okres próby wynoszący do 10 lat.

Teoretycznie więc, z uwagi na brak zastrzeżenia co do niedopuszczalności orzeczenia tego środka karnego przy jednoczesnym zastosowaniu środka probacyjnego, należy ewentualność powyższą dopuścić. Niemniej kwestia wysokości orzeczonej w stosunku do oskarżonego kary jest jedną z dwóch przesłanek stosowania pozbawienia praw publicznych, która musi wystąpić w koniunkcji z towarzyszącą sprawcy motywacją zasługującą na szczególne potępienie. Ta ostatnia z kolei z pewnością powinna być oceniana przez pryzmat dyrektyw wymiaru kary, o których mowa w art. 53 § 2 k.k. w zw. z art. 56 k.k. Słusznie zatem w doktrynie podnosi się, że korzystając z dobrodziejstwa warunkowego zawieszenia wykonania kary,

²⁵ Wyrok SN z dnia 14 grudnia 2001 r., II KKN 290/01, LEX nr 51580.

sąd nie może abstrahować od motywacji towarzyszącej sprawcy w chwili popełnienia czynu²⁶. Orzekanie pozbawienia praw publicznych w przypadku skazania na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat trzech z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na podstawie art. 60 § 5 k.k. – jakkolwiek teoretycznie możliwe – nie znajdzie raczej szerszego zastosowania w praktyce orzeczniczej.

W przepisie art. 40 § 2 k.k. chodzi o wymiar kary, nie zaś o ustawowe zagrożenie²⁷. W związku powyższym nie można wykluczyć możliwości zastosowania pozbawienia praw publicznych w sprawach o czyn zagrożony karą nieprzekraczającą trzech lat pozbawienia wolności w sytuacji, gdy na skutek okoliczności uzasadniających nadzwyczajne obostrzenie kary wymierzono ją w wymiarze nie krótszym niż trzy lata.

2. Działanie z motywacji zasługującej na szczególne potępienie

Działanie z motywacji zasługującej na szczególne potępienie stanowi drugą przesłankę zastosowania pozbawienia praw publicznych. Tego rodzaju motywacja musi wystąpić w koniunkcji z określonym w art. 40 § 2 k.k. wymiarem kary.

²⁶ J. Lachowski, *Pozbawienie praw...*, s. 54. Jak się wydaje, w rozważaniach nad zasadnością orzekania pozbawienia praw publicznych w razie warunkowego zawieszenia kary pozbawienia wolności nie znajduje uzasadnienia odwoływanie się do treści art. 69 k.k., skoro art. 60 § 5 k.k. uzależnia możliwość warunkowego zawieszenia kary jedynie od oceny, czy pomimo jej niewykonania sprawca nie popełni ponownie przestępstwa; art. 60 § 5 k.k. *explicite* odsyła do odpowiedniego stosowania art. 71–76 k.k., pomijając art. 69 k.k.

²⁷ W kwestii wykładni pojęcia „ustawowe zagrożenie” zob. uchwałę SN z dnia 29 lipca 1970 r., VI KZP 32/70, OSNKW 1970, nr 10, poz. 11; uchwałę SN z dnia 20 września 1973 r., VI KZP 28/73, OSNKW 1973, nr 12, poz. 152; uchwałę SN z dnia 18 września 1975 r., VI KZP 2/75, OSNKW 1975, nr 10–11, poz. 135; uchwałę SN z dnia 29 marca 1976 r., VI KZP 46/75, OSNKW 1976, nr 4–5, poz. 53; uchwałę SN z dnia 21 maja 1976 r., VII KZP 6/76, OSNKW 1976, nr 7–8, poz. 88; uchwałę SN z dnia 26 stycznia 1978 r., VII KZP 53/77, OSNKW 1978, nr 2–3, poz. 18; uchwałę połączonych Izb Karnej i Wojskowej SN z dnia 22 grudnia 1978 r., VII KZP 23/77, OSNKW 1979, nr 1–2, poz. 1; uchwałę SN z dnia 7 sierpnia 1982 r., VII KZP 19/82, OSNKW 1982, nr 10–11, poz. 68; uchwałę SN z dnia 20 maja 1992 r., I KZP 16/92, OSNKW 1992, nr 9–10, poz. 65; uchwałę SN z dnia 16 marca 1999 r., I KZP 4/99, OSNKW 1999, nr 5–6, poz. 27.

2.1. Pojęcie motywacji zasługującej na szczególne potępienie

Motywacja zasługująca na szczególne potępienie nie jest pojęciem jednoznacznym, a jego zdefiniowanie napotyka trudności nie tylko z uwagi na złożoność semantyczną, ale również ze względu na to, że ustawodawca posłużył się w ustawie wyrażeniem nieprawnym. Pojęcie „motywacja zasługująca na szczególne potępienie” pojawia się przy tym w kodeksie karnym kilkakrotnie. W art. 40 § 2 k.k. użyte zostało jako przesłanka orzeczenia pozbawienia praw publicznych, natomiast w art. 148 § 2 pkt 3 k.k. – jako znamię kwalifikowanego typu zabójstwa. Ponadto ustawodawca posługuje się pojęciem „motywacja” w art. 53 § 2 k.k., wymieniając dyrektywy sądowego wymiaru kary, oraz w art. 115 § 2 k.k., definiując pojęcie społecznej szkodliwości czynu.

W literaturze słusznie zwraca się uwagę, że pojęcie to ma charakter czysto ocenny i odnosi się bardzo silnie do ocen moralnych²⁸ i w istocie jest zbliżone do tzw. klauzul generalnych²⁹, czyli zwrotów nieokreślonych znaczeniowo, będących częścią przepisu prawnego odsyłających do ogólnie ukierunkowanych, ocennych kryteriów pozaprawnych, których konkretna treść jest ustalana w procesie stosowania prawa³⁰.

W znaczeniu słownikowym motywacja oznacza: coś, co powoduje podjęcie jakichś działań lub decyzji; zachęta, bodziec, pobudka; uzasadnienie czyichś działań lub decyzji; umotywowanie³¹; zespół czynników, które powinny skłonić kogoś do działania; czynnik powodujący czyjeś działanie, zachęcający do zrobienia czegoś, uzasadniający czyjeś postępo-

²⁸ A. Zoll (w:) A. Zoll (red.), *Kodeks karny Część szczególna*, t. II, Kraków 1999, s. 224.

²⁹ M. Budyn, *Motywacja zasługująca na szczególne potępienie, próba analizy*, Prok. i Pr. 2000, nr 9, s. 23; szerzej na temat klauzul generalnych zob. W. Gromski (w:) U. Kalina-Prasznic (red.), *Leksykon prawniczy*, Wrocław 1997, s. 98; zob. również L. Leszczyński, *Pojęcie klauzuli generalnej*, Annales UMCS 1991, nr 38, s. 157 i n.; tenże, *Stosowanie generalnych klauzul odsyłających*, Kraków 2001, s. 28 i n.; K. Wójcik, *Klauzule generalne a pojęcia prawne i prawnicze (zasady prawa i społeczne niebezpieczeństwo czynu)*, St. Pr.-Ek. 1990, nr 45, s. 63; tenże, *Teoretyczna konstrukcja klauzuli generalnej*, St. Pr.-Ek. 1990, nr 44, s. 48 i n.; Z. Ziemiński, *Stan dyskusji nad problematyką klauzul generalnych*, PiP 1989, z. 3, s. 14 i n.; zob. m.in. T. Zieliński, *Klauzule generalne w prawie pracy*, Warszawa 1988, s. 125; E. Rott-Pietrzyk, *Klauzula generalna rozsządku w prawie prywatnym*, Warszawa 2007, s. 284 i n. i podana tam literatura.

³⁰ L. Leszczyński, *Klauzule generalne w stosowaniu prawa*, Lublin 1986, s. 14.

³¹ S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. II, Warszawa 2003, s. 929–930.

wanie³². Synonimicznie to tyle co: motyw, racja, bodziec, pobudka, powód, impuls, asumpt³³.

Termin ten używany jest głównie w psychologii, aczkolwiek również w tej dziedzinie nie jest on rozumiany jednolicie. Stosuje się go do opisu mechanizmów odpowiedzialnych za uruchomienie, ukierunkowanie, podtrzymanie i zakończenie zachowania³⁴. Motywacja jest zatem chronologicznie pierwszym elementem zachowania się człowieka³⁵. Spotkać można także bardziej złożone ujęcie motywacji. Przyjmuje się, że składają się na nią zmienne dynamogeniczne, a więc te, które determinują aktywacyjne i energetyczne cechy zachowania oraz jego intensywność i trwałość; zmienne ukierunkowujące, regulujące, organizujące i orientujące, tj. determinanty kierunkowych zachowań, oraz zmienne wektorowe, tzn. jednoczące funkcję dynamogeniczną i kierunkową³⁶. Wyróżnić można także koncepcję zakładającą, że najważniejszym składnikiem motywu są procesy emocjonalne, jak lęk, strach, gniew³⁷, jak również taki kierunek interpretacyjny, zgodnie z którym za kluczowy uznaje się związek pomiędzy procesami emocjonalnymi a poznawczymi³⁸.

W innym kontekście zakłada się z kolei, że motywacja to z jednej strony względnie stała tendencja do analizowania określonych celów, wartości czy zadań życiowych. W tym przypadku wiąże się ona z osobowością człowieka, rozumianą jako funkcjonalna całość, która jest odpowiedzialna za integrację oraz regulację wszelkich czynności i zachowań. Z drugiej natomiast strony motywacja jest rozumiana wąsko i utożsamiana z pojęciem procesu motywacyjnego, który jest bezpośrednią przyczyną konkretnego zachowania się sprawcy³⁹.

³² H. Zgólkowa (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 22, Poznań 1999, s. 58.

³³ Zob. A. Dąbrowka, E. Geller, R. Turczyn, *Słownik synonimów*, Warszawa 1993, s. 749; Z. Kurzowa (red.), *Słownik synonimów polskich*, Warszawa 2002, s. 185; zob. również wyrok SN z dnia 9 maja 2000 r., WA 13/00, OSNKW 2000, nr 7–8, poz. 62.

³⁴ W. Łukasiewicz, *Motywacja w najważniejszych systemach teoretycznych* (w:) J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 2: *Psychologia ogólna*, Gdańsk 2000, s. 465.

³⁵ N. Sillamy, *Słownik psychologii*, Katowice 1995, s. 161.

³⁶ T. Cokowski, *Koncepcja trzech poziomów sterowania czynności a problem motywacji*, *Psychologia Wychowawcza* 1968, z. 4, s. 425 i n.

³⁷ Z. Skorny, *Niektóre koncepcje motywacji*, *Przegląd Psychologiczny* 1968, t. 16, s. 136 i s. 141.

³⁸ S.L. Rubinsztejn, *Podstawy psychologii ogólnej*, Warszawa 1964, s. 93; Z. Skorny, *Psychologiczna analiza agresywnego zachowania się*, Warszawa 1968, s. 268.

³⁹ M. Budyn-Kulig (w:) M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Kraków 2006, s. 134 i podana tam literatura; zob. również Z. Majchrzyk, *Nieleśni, młodociami i dorośli sprawcy zabójstwa. Analiza procesów motywacyjnych i dyspozycji osobowościowych*, Warszawa 2001, s. 126; J. Gie-

Mając na uwadze, że zachowanie człowieka ma najczęściej charakter polimotywacyjny, przekonuje szerokie ujęcie motywacji, zakładające kompleksową ocenę przeżyć towarzyszących sprawcy. Zasadnie podkreśla się w orzecznictwie, że rekonstrukcja procesu motywacyjnego zachodzącego w psychice konkretnego sprawcy określonego czynu musi z natury rzeczy opierać się przede wszystkim na analizie jego osobowości, a więc cech charakteru, usposobienia, poziomu umysłowego, reakcji emocjonalnych, stosunku do otoczenia i zachowania się w różnych sytuacjach życiowych. Dopiero suma tych danych osobopoznawczych w zestawieniu z wszystkimi okolicznościami popełnionego czynu daje podstawę do prawidłowej oceny jego strony podmiotowej⁴⁰. Chodzi o uwzględnienie wszelkich zmiennych osobowościowych i czynników sytuacyjnych oraz bodźców zewnętrznych pełniących funkcję sterowania czynnościami tak, aby doprowadziły do określonego wyniku⁴¹. Innymi słowy, należy uwzględniać zarówno motyw bezpośredni, jak i tło motywacyjne⁴². Pomijając szersze rozważania na temat psychologicznych teorii motywacji⁴³, w kontekście prawnokarnym przyjąć można, że motywacja stanowi świadome przeżycia jednostki stanowiące rację jej zachowania⁴⁴; będzie to więc szeroko rozumiany motyw towarzyszący realizacji znamion przestępstwa⁴⁵; „spłot

rowski, *Psychologiczne wyznaczniki przestępczości* (w:) J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 3: *Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej*, Gdańsk 2000, s. 726.

⁴⁰ Wyrok SN z dnia 13 sierpnia 1974 r., IV KR 177/74, OSNKW 1974, nr 12, poz. 222.

⁴¹ J. Gierowski, *Diagnoza procesów motywacyjnych jako przedmiot opinii sądowo-psychologicznej* (w:) J. Stanik (red.), *Problemy psychologiczno-psychiatryczne w procesie karnym*, Katowice 1985, s. 36; tenże, *Czyn i osobowość*, *Gazeta Prawnicza* 1980, nr 7, s. 10.

⁴² Zob. K. Daszkiewicz, *Przestępstwa z afektu w polskim prawie karnym*, Warszawa 1982, s. 63; A. Szymusik, J. Gierowski, *Przedmiot i zakres ekspertyzy psychologicznej* (w:) J. Stanik (red.), *Z problematyki pracy biegłego sądowego psychologa*, Katowice 1981, s. 40 i n.

⁴³ Szerzej zob. K. Daszkiewicz, *Motywy przestępstwa*, *Palestra* 1961, z. 9, s. 65; S.L. Rubinstein, *Podstawy psychologii ogólnej*, Warszawa 1962, s. 620; T. Tomaszewski, *Wstęp do psychologii*, Warszawa 1963, s. 137; R.S. Woodworth, H. Schlosberg, *Psychologia eksperymentalna*, t. 2, Warszawa 1963, s. 197; E.R. Hilgard, *Wprowadzenie do psychologii*, Warszawa 1967, s. 190; J. Reykowski, *Z zagadnień psychologii motywacji*, Warszawa 1970, s. 190; K. Obuchowski, *Psychologia dążeń ludzkich*, Warszawa 1972, s. 39; J. Reykowski, *Z zagadnień psychologii motywacji*, Warszawa 1982, s. 18; N. Sillamy, *Słownik psychologii*, Katowice 1995, s. 161; W. Łukaszewski, D. Doliński, *Mechanizmy leżące u podstaw motywacji* (w:) J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 2: *Psychologia ogólna*, Gdańsk 2000, s. 444; L.K. Paprzycki, *Recenzja książki Z. Majchrzyka, Nieletni, młodociani i dorośli sprawcy zabójstwa. Analiza procesów motywacyjnych i dyspozycji osobowościowych*, *Palestra* 2002, z. 1–2, s. 193 i n.; M. Kuć, *Problem motywu w psychologii i prawie karnym* (w:) M. Kuć (red.), I. Niewiadomska (red.), *Kara kryminalna. Analiza psychologiczno-prawna*, Lublin 2004, s. 93 i n.

⁴⁴ J. Świtka, *Krytyka kodeksowego pojęcia „pobudka”*, *Lublin* 1975, s. 259.

⁴⁵ Por. wyrok SA w Łodzi z dnia 2 marca 2002 r., II Aka 32/02, Prok. i Pr. – wkł. 2004, nr 3, poz. 19; wyrok SA w Łodzi z dnia 9 lutego 2006 r., II Aka 236/05, Prok. i Pr. – wkł. 2007, nr 5, poz. 40.

przeżyć psychicznych” warunkujący decyzję popełnienia przestępstwa, pozwalający odpowiedzieć na pytanie, dlaczego sprawca tak, a nie inaczej, zachował się w określonych warunkach⁴⁶.

Motywacja jako przesłanka pozbawienia praw publicznych musi cechować się tym, że zasługuje na szczególne potępienie, a zatem musi być uznana za zło, mieć charakter hańbiący, zostać oceniona wyjątkowo naganie⁴⁷. Potępić to tyle co: uznać kogoś winnym czegoś, zganić, napiętnować⁴⁸. Poza tym stopień potępienia musi być szczególny, czyli wyższy niż przeciętny odznaczający się czymś osobliwym⁴⁹. Ustawodawca odwołuje się w ten sposób do kategorii pozaprawnych. Chodzi o ocenę motywacji z punktu widzenia norm moralnych. Potępienie, które stanowi swoistą sankcję moralną w postaci reakcji społecznej, musi przy tym przybrać kwalifikowaną postać; musi być wyższe, niż to wynika z samego faktu popełnienia przestępstwa. Jest bowiem oczywiste, że już samo zachowanie wyczerpujące znamiona przestępstwa zasługuje na potępienie. Wystąpić musi nasilenie elementów powodujących potępienie sprawcy.

W orzecznictwie precyzuje się, że chodzi o motywację, która w rozumieniu powszechnym jest jaskrawo naganna, wywołuje silne reakcje repulsywne w społeczeństwie, takie jak oburzenie, potępienie, gniew. Oznacza ona działanie z motywów zasługujących na szczególne napiętnowanie, a więc ocenianych wyjątkowo negatywnie⁵⁰. Słusznie twierdzi się, że każde zabójstwo jest naruszeniem wzorca postępowania, jednakże „szczególne potępienie” może mieć miejsce tylko wtedy, gdy w motywacji sprawcy występują jakieś szczególnie naganne elementy⁵¹. Szczególne potępienie motywacji sprawcy zabójstwa odnosi się, przede wszystkim, do pozaprawnej kategorii reguł i norm moralnych, aprobowanych powszechnie w odczuciu społecznym, uznanych za powszechnie obowiązującą moral-

⁴⁶ R. Kokot (w:) R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 833.

⁴⁷ Zob. S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. III, Warszawa 2003, s. 757; H. Zgólkowa (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 31, Poznań 2001, s. 275.

⁴⁸ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 2, Warszawa 1979, s. 855.

⁴⁹ S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik...*; H. Zgólkowa (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 41, Poznań 2003, s. 249.

⁵⁰ Wyrok SA w Lublinie z dnia 27 kwietnia 1999, II AKa 12/99, OSP 2000, z. 9, poz. 127, z glosami J. Kuleszy, Palestra 2000, z. 4, s. 294, oraz M. Budyn, OSP 2000, z. 9, s. 127.

⁵¹ Wyrok SA w Katowicach z dnia 7 października 1999 r., II AKa 251/99, Prz. Orz. PA w Katowicach 1999, s. 4; wyrok SA w Krakowie z dnia 16 stycznia 2002 r., II AKa 308/01, KZS 2002, z. 2, poz. 32.

ność i skonfrontowanych z motywacją sprawcy, rażąco, jaskrawie odbiegając od tych norm⁵².

Odwołanie się do abstrakcyjnego wzorca w postaci zapatrywań i odczuć społecznych jest kwestionowane w orzecznictwie. Twierdzi się bowiem, że w orzekaniu nie powinno się kierować społecznym poczuciem sprawiedliwości, odczuciem społecznym czy innymi podobnie ogólnikowymi kategoriami. Są to przesłanki nieracjonalne, wywodzące się z emocjonalnych nastrojów części społeczeństwa, kreowanych rozmaitymi mechanizmami. Po pierwsze – gdyby wyroki sądów miały zależeć od nastrojów społeczeństwa, należałoby przede wszystkim każdorazowo analizować stosunek do badanego przestępstwa różnych grup zawodowych, terytorialnych, wiekowych itd. Po drugie – należałoby w tym uwzględniać zmienność owych nastrojów. Po trzecie – właśnie po to obdarzono sądy niezawisłością, by wyrokowały niezależnie od wszelkich zewnętrznych uwarunkowań, nie tylko od władz państwowych, ale i od owego „społecznego odczucia”. Inną rzeczą – słuszną – jest uwzględniać w wyrokowaniu skutki społeczne postępowania karnego, a inną – złą – bezkrytycznie podporządkowywać się (i los podsądnych) imaginowanym oczekiwaniom jakichś grup społecznych⁵³.

Faktem jest, że ocena motywacji jako przesłanki pozbawienia praw publicznych nie jest zadaniem łatwym oraz że ustawodawca odwołał się w art. 40 § 2 k.k. do norm pozaprawnych i ocen aksjologicznych. Nie oznacza to jednak, że w ten sposób ogranicza się niezależność sędziowską. Nie sposób się też zgodzić z twierdzeniem, iż dyspozycja art. 40 § 2 k.k. nakazuje bezkrytycznie podporządkowywać się imaginowanym oczekiwaniom jakichś grup społecznych. Chodzi o odwołanie się do powszechnie akceptowalnych norm moralnych i stwierdzenie faktu ich ewidentnego naruszenia, nie ma to nic wspólnego z badaniem doraźnych nastrojów społecznych. Nie sposób więc w pełni podzielić powyższej krytyki. Zgodzić natomiast należy się z tym, iż w dłuższej perspektywie czasowej zachodzić może zmiana wzorca, do którego odnosi się szczególne potępienie motywacji sprawcy. Jest to konsekwencją zmian zachodzących w społeczeństwie, które jednocześnie implikują zmianę systemu wartości⁵⁴.

⁵² Wyrok SA w Krakowie z dnia 27 czerwca 2002 r., II Aka 141/02, KZS 2002, z. 7–8, poz. 42.

⁵³ Wyrok SA w Krakowie z dnia 16 grudnia 2003 r., II Aka 333/03, KZS 2004, z. 2, poz. 19.

⁵⁴ Szerzej zob. M. Budyn, *Motywacja zasługująca...*, s. 31–32.

Pojęcie „motywacja” zastąpiło używane na gruncie kodeksów karnych z 1932 r. i 1969 r. terminy „pobudka” i „motyw”⁵⁵. Zestawiając poprzednio obowiązujące regulacje prawne z aktualnym brzmieniem art. 40 § 2 k.k., w orzecznictwie słusznie zauważono, że wprowadzając do kodeksu karnego z 1997 r. określenie „motywacja zasługująca na szczególne potępienie”, ustawodawca niewątpliwie zawęził tę przesłankę w stosunku do dawnego określenia „niskie pobudki” z art. 40 § 2 k.k. z 1969 r.⁵⁶ W poprzednim stanie prawnym przyjmowano, że motyw jedynie wyjaśnia, dlaczego sprawca dopuścił się czynu (przeżycie psychiczne o charakterze intelektualnym), pobudką zaś jest uczucie, na podłożu którego zrodziło się dążenie sprawcy do realizacji czynu zabronionego⁵⁷. Są to jednak terminy na tyle zbliżone znaczeniowo, że możliwe jest wykorzystanie dorobku doktryny i orzecznictwa z okresu obowiązywania poprzednich kodyfikacji karnych.

Dla prawidłowej interpretacji omawianej przesłanki pozbawienia praw publicznych niezbędna jest w związku z tym znajomość zarówno prawa, jak i psychologii czy etyki, i to nie tylko w odniesieniu do terminu „motywacja”, ale również zwrotu „szczególne potępienie”⁵⁸. Na marginesie zauważyć należy, że w prawie wykroczeń działanie w sposób zasługujący na szczególne potępienie stanowi jedną z okoliczności obciążających (art. 33 § 4 pkt 3 k.w.).

2.2. Motywacja a strona podmiotowa przestępstwa

Dla ustalenia motywacji sprawcy istotne znaczenia będzie miała kwestia strony podmiotowej przestępstwa. Zasadnie zauważa się, że motywacja jest pojęciem zbiorczym i odnosi się do stanów emocjonalno-intelektual-

⁵⁵ Zob. art. 54, art. 57 § 1, art. 59 § 2 i art. 60 § 1 k.k. z 1932 r. oraz art. 40 § 2 i art. 50 § 2 k.k. z 1969 r.

⁵⁶ Wyrok SA w Krakowie z dnia 21 marca 2002 r., II AKa 47/02, KZS 2002, z. 4, poz. 23; A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 104–105; J.A. Kulesza, *Przesłanki orzekania kary dodatkowej pozbawienia praw publicznych w kodeksie karnym i w świetle proponowanych zmian ustawodawstwa karnego*, WPP 1992, z. 1–2, s. 95.

⁵⁷ K. Mioduski (w:) J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1977, s. 149; zob. również wyrok SN z dnia 11 czerwca 1970 r., IV KR 72/70 z glosą K. Daszkiewicz, OSP 1971, z. 7–8, poz. 151.

⁵⁸ Szerzej zob. M. Budyn, *Motywacja zasługująca na szczególne potępienie...*, s. 24 i podana tam literatura.

nych sprawcy, a więc zarówno jego pobudek, świadomości, jak i woli określonego działania w kierunku popełnienia przez niego przestępstwa⁵⁹.

Ocena konkretnego przypadku wymaga analizy tzw. tła motywacyjnego, czyli zmiennych predysponujących do dokonania danego czynu zabronionego lub odgrywających zasadniczą rolę w powstaniu zachowania przestępczego. Są to czynniki biologiczno-osobowościowe i sytuacyjne, które wywarły decydujący wpływ na działanie sprawcy w chwili popełnienia czynu; mogą one bezpośrednio poprzedzać czyn, jak również oddziaływać na sprawcę przez dłuższy czas przed jego popełnieniem⁶⁰. Istotne znaczenie będzie miało zatem ustalenie stanu poczytalności sprawcy. Nie jest to kwestia oceniana w orzecznictwie w sposób jednoznaczny. Z jednej strony przyjmuje się, że motywy zasługujące na szczególne potępienie to takie, które w potocznym rozumieniu zasługują na skrajnie negatywne oceny moralne, a przez to wymagają szczególnego napiętnowania. Skoro ocena ta wyraża szczególnie wysoki stopień winy sprawcy, to nie powinna być stosowana, gdy sprawca działał ze znacznie ograniczoną poczytalnością⁶¹. Działanie z niskich pobudek czy też lekceważący stosunek do norm społecznych mogą charakteryzować wyłącznie działanie sprawcy w pełni poczytalnego⁶². Z drugiej jednak strony odnotować można pogląd, iż ograniczona w stopniu znacznym poczytalność nie ma wpływu na ocenę procesu motywacyjnego sprawcy⁶³.

To ostatnie stanowisko wydaje się bardziej przekonujące. Fakt ograniczonej poczytalności nie oznacza bowiem, że zachowanie sprawcy jest z założenia pozbawione motywu i że nie podlega on ocenie. Kwestia ta wymaga wnikliwego zbadania, zwłaszcza w kontekście okoliczności, które powodowały ograniczenie poczytalności sprawcy.

Motywacja zasługująca na szczególne postąpienie może wchodzić w rachubę jedynie w razie przestępstw umyślnych⁶⁴, popełnionych zarówno

⁵⁹ Wyrok SN z dnia 9 maja 2000 r., WA 13/00, OSNKW 2000, nr 7–8, poz. 62.

⁶⁰ J. Gierowski, A. Szymusik, *Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie*, Kraków 1996, s. 137 i n.; szerzej zob. M. Budyn, *Motywacja zasługująca na szczególne potępienie...*, s. 27–29 i podana tam literatura.

⁶¹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 11 maja 2000 r., II AKA 58/00, KZS 2000, z. 5, poz. 39.

⁶² Wyrok SN z dnia 19 kwietnia 1989 r., I KR 51/89, OSNPG 1990, nr 1, poz. 6.

⁶³ Postanowienie SN z dnia 18 lutego 2003 r., IV KK 434/02, LEX nr 77438.

⁶⁴ A. Marek, *Kodeks karny...*, 2007, s. 105; M. Budyn, *Motywacja zasługująca na szczególne potępienie...*, s. 37; wyrok SN z dnia 9 maja 2000 r., WA 13/00, OSNKW 2000, nr 7–8, poz. 62; odmiennie M. Lubelski, *Glosa do wyroku SN z dnia 9 maja 2000 r.*, WA 13/00, PiP 2001, z. 8, s. 111.

z zamiarem bezpośrednim, jak i z ewentualnym⁶⁵. Nie musi występować *dolus premeditatus* (zamiar przemyślany). Przyjęcie tego rodzaju motywacji jest możliwe także w razie zawinienia w postaci *dolus repentinus* (zamiaru nagłego). Istotne jest bowiem to, że także i działanie nagłe poprzedzone jest, jak wskazuje na to współczesna psychologia, procesem motywacyjnym, tyle że przebiegającym w odmienny (spiętrzony, skumulowany) sposób⁶⁶.

Może ona również wystąpić w razie popełnienia przestępstw z winy kombinowanej, gdyż są one uznawane za przestępstwa umyślne⁶⁷. O charakterze przestępstwa kwalifikowanego przez następstwa czynu decyduje bowiem charakter przestępstwa podstawowego⁶⁸. Istnienie po stronie sprawcy tego rodzaju motywacji jest natomiast wykluczone w razie skazania za przestępstwo nieumyślne⁶⁹.

2.3. Ocena motywacji *in concreto*

Ocena motywacji sprawcy nie może być dokonywania *in abstracto*, a ma sens jedynie przy uwzględnieniu okoliczności konkretnego przypadku. Wynika to ze złożoności ludzkiej osobowości oraz faktu, że procesy motywacyjne mogą występować w nieskończenie różnorodnych formach. Nie można zatem wykluczyć, że taki sam motyw w danej sytuacji może

⁶⁵ Wyrok SN z dnia 10 sierpnia 2005 r., III KK 297/04, OSNwSK 2005, poz. 1513; wyrok SA w Lublinie z dnia 12 czerwca 2001 r., II AKA 98/01, Prok. i Pr. – wkł. 2002, nr 6, poz. 14, z głosem J. Kuleszy, Prokurator 2003, nr 3–4, s. 110 i n.; wyrok SA w Lublinie z dnia 2 sierpnia 2000 r., II AKA 140/00, Prok. i Pr. – wkł. 2001, nr 6, poz. 18; wyrok SN z dnia 16 listopada 1973 r., II KR 158/73, OSNKW 1974, nr 4, poz. 63; zob. również M. Budyn, *Motywacja...*, s. 37; J. Lachowski, *Pozbawienie praw...*, s. 59.

⁶⁶ Wyrok SN z dnia 10 sierpnia 2005 r., III KK 297/04, OSNwSK 2005, poz. 1513.

⁶⁷ R.A. Stefański, *Środek karny pozbawienia praw...*, s. 17; J. Lachowski, *Pozbawienie praw...*, s. 60; odmiennie wyrok SN z dnia 9 maja 2000 r., WA 13/00, OSNKW 2000, nr 7–8, poz. 62; zob. również uchwałę 7 sędziów SN z dnia 11 grudnia 1991 r., WZP 3/91, OSNKW 1992, nr 3–4, poz. 17, z głosem S. Łagodzińskiego, PiP 1993, z. 3, s. 115 i n., a także uwagami W. Sierackiego, *Przegląd uchwał podjętych przez Sąd Najwyższy w Izbie Wojskowej w latach 1991–1993*, WPP 1994, nr 3–4, s. 54 i n., oraz R.A. Stefańskiego, *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego za lata 1991–1993*, WPP 1994, nr 3–4, s. 70.

⁶⁸ Postanowienie SN z dnia 15 października 1970 r., I KZP 49/70, OSNPG 1970, nr 11–12, poz. 144.

⁶⁹ Zob. wyrok SN z dnia 9 maja 2000 r., WA 13/00, OSNKW 2000, nr 7–8, poz. 62.

być uznany za wyjątkowo naganny, w innej zaś – ocena taka nie będzie uprawniona⁷⁰.

Ustawa nie zawiera katalogu okoliczności nakazujących uznanie danego zachowania za motywację zasługującą na szczególne potępienie. Skoro tak, to kwestia ta winna podlegać ocenie przez pryzmat okoliczności konkretnej sprawy; niemniej jednak należy stwierdzić, iż nie zalicza się do nich ani tych elementów, które wchodzą w skład znamion typu przestępstwa, ani nawet tych, które podlegając stopniowaniu, mogą mieć wpływ na zaostrzenie wymiaru kary. Będzie to więc motyw towarzyszący realizacji znamion przestępstwa, ale pozostający poza ich zakresem⁷¹.

Jak już wspomniano, przyjmuje się, że chodzi o motywację, która w rozumieniu powszechnym jest jaskrawo naganna, wywołuje silne reakcje repulsywne w społeczeństwie, takie jak oburzenie, potępienie, gniew. Oznacza ona działanie z motywów zasługujących na szczególne napiętnowanie, a więc ocenianych wyjątkowo negatywnie⁷²; motywy działania sprawcy muszą przekraczać próg „zwykłego” potępienia przestępstwa⁷³.

Słusznie podnosi się także, że użycie przez ustawodawcę dwóch określeń ocennych stwarzać może wątpliwości w toku stosowania prawa, wykładnię trzeba więc odnieść do szczególnie wyrazistych, repulsywnych reakcji społecznych (np. gniew, oburzenie społeczne wywołane popełnionym przestępstwem)⁷⁴.

2.4. Motywacja ekonomiczna

Niejednokrotnie działanie sprawcy może być motywowane chęcią osiągnięcia korzyści majątkowej. Powstaje wobec tego problem wpływu tej okoliczności na pozbawienie praw publicznych.

Zgodzić należy się z generalnym twierdzeniem, że chęć odniesienia bezprawnej korzyści majątkowej – jakkolwiek sama w sobie godna społecznego napiętnowania – nie wystarcza obecnie do przyjęcia motywacji

⁷⁰ Zob. K. Daszkiewicz, *Motywy przestępstwa*, Palestra 1961, z. 9, s. 71.

⁷¹ Wyrok SA w Łodzi z dnia 28 marca 2002 r., II AKa 32/02, KZS 2004, z. 4, poz. 55.

⁷² Wyrok SA w Lublinie z dnia 27 kwietnia 1999 r., II AKa 12/99, OSP 2000, z. 9, poz. 127, z glosami J. Kuleszy, Palestra 2000, z. 4, s. 294, oraz M. Budyn, OSP 2000, z. 9, s. 127.

⁷³ Wyrok SA w Krakowie z dnia 16 stycznia 2002 r., II AKa 308/01, KZS 2002, z. 2, poz. 32.

⁷⁴ A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2000, s. 277–278.

zasługującej na szczególne potępienie⁷⁵, zaś w poprzednim stanie prawnym była uznawana za działanie z niskich pobudek⁷⁶. Dążenie do wzbogacenia się nie zawsze musi uchodzić za motyw zasługujący na szczególne potępienie, a szczególnie w zestawieniu z charakterem popełnionego przestępstwa. Przez to określenie należy rozumieć motywy wyjątkowo naganne, wywołujące silne oburzenie społeczne i odruch potępienia, przekraczające próg zwykłych reakcji negatywnych⁷⁷.

Nie sposób zatem każdorazowo stawiać prosty znak równości pomiędzy działaniem w celu osiągnięcia korzyści majątkowej a motywacją zasługującą na szczególne potępienie. Nie jest to uzasadnione zwłaszcza wówczas, gdy korzyść tego rodzaju należy do znamion ustawowych typu czynu.

2.5. Motywacja seksualna

Podobnie jak motywacja ekonomiczna, w praktyce orzeczniczej i doktrynie oceniana jest motywacja seksualna. Wprawdzie początkowo twierdzono, że chęć zaspokojenia popędu seksualnego zawsze stanowi działanie z niskich pobudek⁷⁸, lecz aktualnie przeważa wyrażone już w latach 60. stanowisko przeciwnie. Przyjmuje się, że samo tylko działanie z chęci zaspokojenia popędu płciowego kosztem wolności seksualnej, znamienne dla przestępstw przeciw wolności seksualnej, nie może być równoznaczne z przyjęciem istnienia niskich pobudek (obecnie – motywacji zasługującej na szczególne potępienie)⁷⁹.

Motywacja sprawcy przestępstwa seksualnego może być uznana za zasługującą na szczególne potępienie jedynie wtedy, gdy zostanie ustalone, iż działał on nie tylko z chęci zaspokojenia popędu płciowego, lecz zarazem z innych jeszcze motywów, które w odczuciu społecznym uchodzą za godne pogardy lub odrażające. W orzecznictwie przyjmuje się, że popęd płciowy jest wrodzoną, prawidłową, fizjologiczną właściwością

⁷⁵ Wyrok SA w Krakowie z dnia 21 marca 2002 r., II AKa 47/02, KZS 2002, z. 4, poz. 26.

⁷⁶ Wyrok SN z dnia 2 marca 1973 r., IV KR 355/72, LEX nr 21552.

⁷⁷ Wyrok SA w Krakowie z dnia 23 lutego 2006 r., II AKa 14/06, KZS 2006, z. 3, poz. 32.

⁷⁸ J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1935, s. 151.

⁷⁹ Wyrok SN z dnia 12 maja 1966 r., V KRN 189/66, NP 1966, nr 12, s. 1628; zob. też wyrok SA w Lublinie z dnia 27 maja 2002 r., II AKa 99/02, Prok. i Pr. – wkł. 2003, nr 2, poz. 15; analogicznie SA w Katowicach w wyroku z dnia 31 maja 2001 r., II AKa 90/01, Prok. i Pr. 2002, nr 5, poz. 11.

człowieka. Dążenie do zaspokojenia tego popędu może przejawiać się w różny sposób i stanowić w życiu człowieka bodziec o pozytywnym znaczeniu. Z tych względów sama chęć zaspokojenia wrodzonego popędu płciowego nie może być uznana za działanie z motywacji zasługującej na szczególne potępienie, podobnie jak chęć zaspokojenia głodu lub działanie pod wpływem strachu. Fakt zaś, że chęć zaspokojenia lub pobudzenia popędu płciowego realizowana jest w sposób przestępny, a w szczególności w okolicznościach określonych w znamionach przestępstw przeciwko wolności seksualnej, powoduje, że działanie sprawcy staje się przestępstwem zagrożonym surową karą, nie zmieniając jednak charakteru samego motywu⁸⁰. Motywacja seksualna zawiera się w istocie większości przestępstw seksualnych.

Zaspokojenie popędu płciowego drogą przestępstwa ani dokonanie gwałtu w postaci zbiorowej samo przez się nie przesądza zatem o działaniu z takiej motywacji. Decyduje o tym dodatkowy czynnik psychiczny poza impulsem zaspokojenia popędu płciowego. Może nim być chęć osiągnięcia korzyści majątkowej, chęć poniżenia godności osoby pokrzywdzonej, chęć zemsty, zazdrość lub sadyzm⁸¹.

Znamiona działania z motywacji zasługującej na szczególne potępienie nosi zachowanie sprawcy zgwałcenia mające na celu sponiewieranie godności osoby pokrzywdzonej, udręczenie czy też spełnienie sadystycznej skłonności, albowiem sprawca wykazuje tym samym pogardliwy stosunek do zasad współżycia społecznego i porządku prawnego⁸². Podobnie należy ocenić bezwzględny sposób działania sprawcy zgwałcenia⁸³, działanie z chęci zemsty lub z zazdrości⁸⁴ czy też realizację popędu seksualnego w sposób nieprawidłowy, np. kazirodztwo, pedofilia⁸⁵.

Jako przykład motywacji zasługującej na szczególne potępienie zasadnie podaje się także bezpodstawne upokorzenie kobiety, przez osoby jej znane i bliskie, wyrażające się w podejmowaniu wobec niej nieakcepto-

⁸⁰ Uchwała 7 sędziów SN z dnia 7 marca 1968 r., VI KZP 9/67, OSNKW 1968, nr 5, poz. 51; szerzej zob. J.K. Gierowski, J. Heitzman, A. Szymusik, *Sprawcy zabójstw na tle seksualnym – psychopatologia, osobowość, motywacja*, Palestra 1994, z. 1–2, s. 65 i n.

⁸¹ Wyrok SN z dnia 29 października 1973 r., I KR 197/73, OSNPG 1974, nr 3–4, poz. 37.

⁸² Wyrok 7 sędziów SN z dnia 19 grudnia 1978 r., VI KRN 348/78, OSNPG 1979, nr 10, poz. 129.

⁸³ Wyrok SN z dnia 3 marca 1972 r., II KR 327/71, OSNPG 1972, nr 7, poz. 103; wyrok SN z dnia 29 listopada 1972 r., III KR 219/72, LEX nr 21533.

⁸⁴ Wyrok SN z dnia 6 maja 1974 r., I KR 460/73, OSNPG 1974, nr 11, poz. 119.

⁸⁵ R.A. Stefański, *Środek karny pozbawienia praw...*, s. 25; J. Kulesza, *Glosa do wyroku SA w Lublinie z dnia 27 maja 2002 r.*, II AKa 99/02, Prok. i Pr. 2004, nr 2, s. 127.

wanych, wielokrotnych i zróżnicowanych praktyk seksualnych, dotkliwym biciu oraz obcięciu włosów i ogoleniu głowy. W trafnej ocenie sądu stanowi to zaprzeczenie elementarnych ludzkich odczuć prowadzących do wytworzenia u ofiary sytuacji wysoce traumatycznej nie tylko środowiskowo, ale i rzutującej na wykreowanie długotrwałego stresu pourazowego⁸⁶.

W orzecznictwie spotkać można jednak krytykę stanowiska, jakoby sama tylko motywacja seksualna nigdy nie zasługiwała na szczególne potępienie. W ocenie Sądu Najwyższego głoszący tak skrajną interpretację nie dostrzegają, że motywacja skłaniająca do atakowania wolności w sferze seksualnej własnego małoletniego dziecka i do kaleczenia jego rozwoju psychofizycznego budzi wyjątkowe oburzenie. Jest ona jaskrawo naganna, jako że wywołuje w społeczeństwie odrazę, gniew i potępienie⁸⁷. W zasygnalizowanym w treści orzeczenia stanie faktycznym pojawiają się jednak zasadnicze elementy *summa summarum* przesądzające o motywacji zasługującej na szczególne potępienie. Chodzi o takie okoliczności jak atakowanie sfery seksualnej własnego małoletniego dziecka czy powodowanie rozstroju zdrowia skutkującego powstaniem trwałych lub nawet przemijających zaburzeń psychofizycznych w rozwoju dziecka⁸⁸.

2.6. Inne rodzaje motywacji

W kontekście konkretnej sprawy o motywacji zasługującej na szczególne potępienie świadczyć mogą takie okoliczności jak: zabicie człowieka na zlecenie za opłatą, pozbycie się niewygodnego świadka, dopuszczenie się morderstwa w wyniku dążenia do uzyskania spadku, pozbawienie życia rywala dla pożądanego stanowiska, zabicie człowieka „dla zabawy” czy nawet bez istotnego wyraźnego motywu⁸⁹, jak również chęć zemsty, poniżenia lub znęcania się nad inną osobą⁹⁰ czy też działanie zaplanowane,

⁸⁶ Wyrok SA w Katowicach z dnia 19 kwietnia 2007 r., II AKa 40/07, Prok. i Pr. 2008, nr 1, poz. 33.

⁸⁷ Wyrok SN z dnia 12 listopada 2002 r., V KKN 304/01, LEX nr 56857.

⁸⁸ Podobnie J. Kulesza, *Glosa do wyroku SA w Lublinie z dnia 27 maja 2002 r.*, II AKa 99/02, Prok. i Pr. 2004, nr 2, s. 127.

⁸⁹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 16 stycznia 2002 r., II AKa 308/01, KZS 2002, z. 2, poz. 32.

⁹⁰ J. Wojciechowska (w:) E. Bieńkowska, B. Kunicka-Michalska, G. Rejman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 885; podobnie L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2002, s. 163–164; zob. również J. Szumski (w:) M. Kalitowski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, t. II, Gdańsk 2000, s. 43–44.

podstępne, okrutne⁹¹ oraz frustracja oskarżonego i chęć odreagowania własnych niepowodzeń życiowych i jednocześnie chęć upokorzenia, upodlenia oraz poniżenia pokrzywdzonego⁹².

2.7. Motywacja zasługująca na szczególne potępienie a przestępstwo zabójstwa

Procesy motywacyjne sprawców zabójstw stanowią bez wątpienia zjawisko złożone⁹³. Nie ulega wątpliwości, że dokonanie zamachu na czyjeś życie może mieć zróżnicowaną etiologię i podłoże motywacyjne. Pojawia się w związku z tym problem, jakie okoliczności zabójstwa mogą decydować o przyjęciu motywacji zasługującej na szczególne potępienie.

Generalnie zastrzec należy, że w rachubę wchodzi jedynie takie, które radykalnie zwiększają naganność zachowania, jakim jest zabicie człowieka. Działanie sprawcy musi wynikać z motywów, które w sposób rażąco odbiegają od naruszonego wzorca postępowania. Podzielić należy w związku z tym stanowisko, że nie będzie o tym przesądzać fakt, iż sprawca działał pod wpływem chęci odegrania się i niepozostawienia uderzenia go bez odwetu⁹⁴ czy też motywowany poczuciem zagrożenia⁹⁵. Zasadnie przyjmuje się także, że jeżeli zamiar pozbawienia życia motywowany był nie tylko chęcią usunięcia członków konkurującej grupy przestępczej, lecz również obawą przed ich obiektywnie agresywnymi i zagrażającymi życiu zachowaniami, określenie motywacji zasługującej na szczególne potępienie nie jest słuszne⁹⁶.

Cechy motywacji zasługującej na szczególne potępienie może natomiast wykazywać działanie dla wyzycia się bądź wywołania podziwu i swoistego uznania u kolegów sprawcy⁹⁷, chęć uniknięcia odpowiedzial-

⁹¹ R. Góral, *Kodeks karny – praktyczny komentarz*, Warszawa 2002, s. 248.

⁹² Postanowienie SN z dnia 18 lutego 2003 r., IV KK 434/02, LEX nr 77438.

⁹³ Szerzej zob. J. Gierowski, *Motywacja zabójstw*, Kraków 1989.

⁹⁴ Wyrok SA w Katowicach z dnia 7 października 1999 r., II AKa 251/99, Prz. Orz. PA w Katowicach 1999, s. 4.

⁹⁵ M. Budyn, *Motywacja...*, s. 38 i n.

⁹⁶ Wyrok SA w Katowicach z dnia 11 kwietnia 2006 r., II AKa 93/06, Prok. i Pr. – wkł. 2007, nr 4, poz. 19.

⁹⁷ Wyrok SA w Lublinie z dnia 26 lipca 2001 r., II AKa 94/01, Prok. i Pr. 2002, nr 6, poz. 15.

ności, jaką niesie ze sobą ojcostwo⁹⁸, pozbycia się konkurenta⁹⁹, niewygodnego świadka¹⁰⁰, usprawiedliwienie zabójstwa potrzebą wyeliminowania ze społeczeństwa ludzi należących w ocenie sprawcy do „drugiej kategorii”¹⁰¹. Za motywację zasługującą na szczególne potępienie uznaje się także dopuszczenie się morderstwa w wyniku dążenia do uzyskania spadku, pozbawienie życia rywala dla pożądanego stanowiska, zabicie człowieka „dla zabawy” czy nawet bez istotnego wyraźnego motywu¹⁰². Ten ostatni przykład może jednak budzić wątpliwości, albowiem zaprzecza istnieniu motywu w działaniu sprawcy, ten zaś jest warunkiem koniecznym przyjęcia kwalifikowanego typu zabójstwa. Dokonanie zabójstwa bez powodu nie może być zatem utożsamiane z motywacją zasługującą na szczególne potępienie¹⁰³. Zgodzić natomiast należy się ze stanowiskiem, że motywacja zasługująca na szczególne potępienie może zachodzić w sytuacji, gdy motyw bezpośredni jest nieadekwatny do wagi czynu, np. w przypadku zabójstwa z nudów czy z ciekawości¹⁰⁴.

Charakter taki może mieć także zabójstwo kierowane żądzą zemsty, zwłaszcza gdy akt zemsty nie zostaje zrealizowany na osobie, której zachowanie wywołało chęć odwetu, ale na kimś innym, w tym w szczególności na osobie dla niego najbliższej. W orzecznictwie trafnie się zauważa, że zemstę należy ujmować w trojaki sposób, a mianowicie, jako dążenie odwetowe człowieka, który pragnie zapłacić złem za zło, jako działanie realizujące to dążenie, a wreszcie jako skutek, który sprawca osiągnął w wyniku swojego działania odwetowego. Z samej istoty zemsty wynika zatem, że z reguły prowadzi ona do działań przemyślanych, a nie do nagłych decyzji związanych z gwałtownymi wybuchami. Sprawca, który działa pod wpływem zemsty, popełnia przestępstwo z reguły nie dlatego, że opanował go nagły gwałtowny poryw emocjonalny, ale także dlatego, że znalazł najodpowiedniejszą chwilę i najdogodniejsze warunki dla realizacji swych odwetowych dążeń. Nie ulega żadnej wątpliwości, iż zabójstwo dziecka – istoty niemogącej w sposób efektywny się bronić – zasługuje na szczególne potępienie, zwłaszcza gdy motywem działania była chęć

⁹⁸ Wyrok SN z dnia 10 sierpnia 2005 r., III KK 297/04, OSNwSK 2005, poz. 1513.

⁹⁹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 23 lutego 2006 r., II AKa 14/06, Prok. i Pr. 2006, nr 9, poz. 25.

¹⁰⁰ M. Budyn, *Motywacja...*, s. 42.

¹⁰¹ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 29 września 2004 r., II AKa 275/04, KZS 2005, z. 5, poz. 53.

¹⁰² Wyrok SA w Krakowie z dnia 16 stycznia 2002 r., II AKa 308/01, KZS 2002, z. 2, poz. 32.

¹⁰³ Wyrok SA w Gdańsku z dnia 23 czerwca 2004 r., II AKa 132/04, Apelacja Gdańska 2004, nr 3–4, s. 119.

¹⁰⁴ M. Budyn, *Motywacja...*, s. 39–40; R.A. Stefański, *Środek karny pozbawienia praw...*, s. 26.

zemsty¹⁰⁵. Chęć zemsty może być jednak wywołana innymi okolicznościami, które wykluczają przyjęcie motywacji zasługującej na szczególne potępienie. W szczególności chodzi o przypadki, gdy działania odwetowe są następstwem dotkliwej krzywdy, jakiej doznał sprawca.

Odrębną kwestią jest zabójstwo popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Jak już wspomniano, jest to okoliczność, która sama w sobie nie wystarcza do przyjęcia motywacji zasługującej na szczególne potępienie¹⁰⁶, w powiązaniu jednak z zamachem na życie ludzkie taka kwalifikacja jest zasadna. Trafnie argumentuje się, że gdy dla uzyskania pieniędzy poświęca się życie ludzkie, jest to działanie z motywacji zasługującej na szczególne potępienie. Dla własnego niegodziwego zysku sprawca poświęca bowiem najważniejsze dobro prawne – ludzkie życie¹⁰⁷. Przyjęcie motywacji zasługującej na szczególne potępienie jest zasadne w każdym wypadku zabójstwa motywowanego szczególnie naganną chęcią zysku (np. zabójstwo „najemne”; w celu uzyskania spadku lub pozbycia się rywala do pożądanego stanowiska; zabójstwo ofiary, względem której na sprawcy ciąży obowiązek alimentacyjny)¹⁰⁸.

W kontekście powyższego wątpliwości może budzić dokonanie zabójstwa w związku z rozbojem. Jest to zagadnienie sporne. Z jednej strony odnotować można pogląd, zgodnie z którym, jeżeli zabójstwo jest popełnione w związku z rabunkiem, to motyw zasługujący na szczególne potępienie został już objęty kwalifikacją prawną z art. 148 § 2 pkt 2 k.k. i oddaje ona całą zawartość kryminalną czynu (zbieg pomijalny)¹⁰⁹. Stanowisko przeciwne opiera się na założeniu odmiennym, iż nie każde zabójstwo w związku z rozbojem stanowi jednocześnie zabójstwo w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie. W związku z czym jedynie w przypadkach, w których sprawca działał ze szczególnie naganną motywacją, należy przyjąć zbieg kumulatywny przepisów art. 148 § 2 pkt 2

¹⁰⁵ Postanowienie SN z dnia 29 maja 2003 r., III KK 74/03, LEX nr 80701.

¹⁰⁶ Wyrok SA w Krakowie z dnia 21 marca 2002 r., II AKa 47/02, KZS 2002, z. 4, poz. 23; wyrok SN z dnia 2 marca 1973 r., IV KR 355/72, LEX nr 21552.

¹⁰⁷ Wyrok SA w Krakowie z dnia 3 lipca 2002 r., II AKa 28/02, KZS 2002, z. 7–8, poz. 43; wyrok SA w Katowicach z dnia 10 listopada 2005 r., II AKa 298/05, Prok. i Pr. 2006, nr 7–8, poz. 23; postanowienie SN z dnia 1 marca 2006 r., V KK 184/05, OSNwSK 2006, poz. 466.

¹⁰⁸ R. Kokot (w.): R. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 835.

¹⁰⁹ A. Zoll (w.): A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II, Warszawa 2006, s. 255.

i pkt 3 oraz art. 280 § 1 lub § 2 w zw. z art. 11 § 2 k.k.¹¹⁰ To ostatnie stanowisko jest przekonujące. Chodzi o motyw towarzyszący realizacji znamion przestępstwa, ale pozostający poza ich zakresem¹¹¹; musi on przekraczać próg „zwykłego” potępienia przestępstwa¹¹², którym w tym przypadku jest dokonanie zabójstwa w związku z rozbojem. Poza tym zabór w celu przywłaszczenia cudzej rzeczy ruchomej, jako element rozboju, nie zawsze będzie tożsamy z chęcią osiągnięcia korzyści majątkowej, tym bardziej że jej wartość może być minimalna¹¹³.

Inny wątek, który może nasuwać wątpliwości, sprowadza się do ustalenia wzajemnej relacji, jaka zachodzi pomiędzy art. 148 § 2 pkt 3 k.k., który wyraża kwalifikowany, ze względu na motywację zasługującą na szczególne potępienie, typ zabójstwa, a art. 40 § 2 k.k. Trafnie wskazuje się, że niezależnie od elementów decydujących o przyjęciu „motywacji zasługującej na szczególne potępienie” zarówno w przepisie art. 40 § 2 k.k., jak i w art. 148 § 2 pkt 3 k.k. element ten pełni analogiczną funkcję i powinien być rozumiany identycznie¹¹⁴. Podobnie odwołanie się do zakazu wykładni homonimicznej wymaga założenia, że identyczne sformułowania w ramach tego samego aktu prawnego mają jednakowe znaczenie. Konsekwencja wyrażająca się w nadawaniu poszczególnym słowom i zwrotom zawsze takiego samego znaczenia należy także do wymogów stawianych racjonalnemu prawodawcy¹¹⁵.

Stąd też zaaprobować należy stanowisko, że jedynie w razie przypisania sprawcy popełnienia zbrodni zabójstwa w typie kwalifikowanym z uwagi na motywację zasługującą na szczególne potępienie (art. 148 § 2 pkt 3 k.k.) otwiera się przed sądem możliwość sięgnięcia po środek karny z art. 40 k.k. Przypisanie sprawcy popełnienia zabójstwa w innym typie kwalifikowanym (np. z art. 148 § 2 pkt 1, 2 lub 4 k.k.) czy też w typie podstawowym (art. 148 § 1 k.k.) wyklucza w ogóle możliwość orzeczenia

¹¹⁰ R. Kokot (w:) R. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 835; por. M. Budyn-Kulik, *Motywacja zasługująca...*, s. 23; wyrok SA w Krakowie z dnia 3 lipca 2002 r., II AKa 28/02, KZS 2002, z. 7–8, poz. 43.

¹¹¹ Wyrok SA w Łodzi z dnia 28 marca 2002 r., II AKa 32/02, KZS 2004, z. 5, poz. 35.

¹¹² Wyrok SA w Krakowie z dnia 16 stycznia 2002 r., II AKa 308/01, KZS 2002, z. 2, poz. 32.

¹¹³ Zob. R. Kokot (w:) R. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Legalis 2015, teza 124 do art. 148.

¹¹⁴ Postanowienie SN z dnia 9 stycznia 2001 r., V KKN 374/99, LEX nr 51661.

¹¹⁵ K. Opalek, J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii prawa*, Warszawa 1969, s. 247; Z. Ziemiński, *Teoria prawa*, Warszawa 1978, s. 108–121; zob. również J. Kulesza, *Glosa do wyroku SA w Lublinie z dnia 27 kwietnia 1999 r.* – II AKa 12/99, *Palestra* 2000, z. 4, s. 294 i n.; M.J. Lubelski, *Glosa do wyroku SN z dnia 9 maja 2000 r.*, *WA 13/2000*, *PiP* 2001, z. 8, s. 113.

wobec sprawcy środka karnego w postaci pozbawienia praw publicznych, albowiem zbrodnia ta nie została popełniona w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie¹¹⁶. Istnienie przesłanek z art. 40 § 2 k.k. sąd ma obowiązek odrębnie badać jedynie w przypadkach skazania za przestępstwa inne niż zabójstwo. W przypadku zabójstwa bowiem stwierdzenie, że sprawca działał w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie, powinno spowodować surowszą kwalifikację prawną czynu i przyjęcie typu kwalifikowanego¹¹⁷. Pogląd ten jest powszechnie przyjmowany w orzecznictwie i doktrynie¹¹⁸.

Niezależnie od elementów decydujących o przyjęciu motywacji zasługującej na szczególne potępienie w obu przepisach element ten pełni analogiczną funkcję – wskazuje na zwiększony stopień naganności zachowania sprawcy, uzasadniający stosowanie surowszej represji. Względy wykładni językowej nie budzą wątpliwości, że pojęcie „w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie” należy na gruncie obu przepisów, tj. art. 40 § 2 i art. 148 § 2 pkt 3 k.k., rozumieć identycznie¹¹⁹.

Nie zmienia to jednak faktu, że orzeczenie środka karnego każdorazowo ma charakter fakultatywny. Zgodzić się należy, że posłużenie się takimi samymi określeniami przy konstruowaniu znamion zabójstwa i przesłanek pozbawienia praw publicznych pozostaje bez wpływu na tryb orzekania środka karnego, który nadal pozostaje fakultatywny¹²⁰. Obligatoryjność środka karnego jest wyraźnie formułowana w przepisach części ogólnych

¹¹⁶ Wyrok SN z dnia 27 grudnia 2001 r., V KKN 289/00, LEX nr 51575.

¹¹⁷ M. Budyn, *Glosa do wyroku SA w Lublinie z dnia 27 kwietnia 1999 r.*, II AKA 12/99, OSP 2000, z. 9, s. 429–433; *też*, *Glosa do wyroku SA w Lublinie z dnia 27 kwietnia 1999 r.*, II AKA 12/99, OSP 2000, z. 9, s. 429–433.

¹¹⁸ Zob. wyrok SA w Łodzi z dnia 18 maja 2005 r., II AKA 270/04, Prok. i Pr. 2006, nr 5, poz. 33; wyrok SA w Krakowie z dnia 16 grudnia 2003 r., II AKA 333/03, KZS 2004, z. 2, poz. 19; wyrok SA we Wrocławiu z dnia 12 kwietnia 2001 r., II AKA 96/01, Prok. i Pr. 2001, nr 10, poz. 19; wyrok SN z dnia 3 kwietnia 2002 r., II KK 36/02, LEX nr 53074; postanowienie SN z dnia 9 stycznia 2001 r., V KKN 374/99, LEX nr 51661, wyrok SA we Wrocławiu z dnia 12 kwietnia 2001 r., II AKA 96/01, Prok. i Pr. 2001, nr 10, poz. 19; wyrok SA w Łodzi z dnia 9 października 2000 r., II AKA 189/00, Biul. PA w Łodzi 2001, nr 11, s. 4; wyrok SN z dnia 15 maja 2000 r., V KKN 88/00, OSNKW 2000, nr 7–8, poz. 63 z aprobowaną glosą M. Budyn, PS 2001, nr 1, s. 127–131; wyrok SN z dnia 2 grudnia 1999 r., V KKN 477/99, Prok. i Pr. 2000, nr 6, poz. 3; wyrok SA w Gdańsku z dnia 10 czerwca 1999 r., II AKA 164/99, KZS 2000, z. 3, poz. 44; wyrok SA w Krakowie z dnia 29 grudnia 1999 r., II AKA 239/99, KZS 2000, z. 2, poz. 20; zob. również R.A. Stefański, *Środek karny pozbawienia praw...*, s. 14; A. Marek, *Kodeks karny...*, 2007, s. 105; B. Michalski (w:) A. Wąsek (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. I, Warszawa 2004, s. 186 i n.; odmiennie wyrok SA w Lublinie z dnia 12 czerwca 2001 r., II AKA 98/01, Prok. i Pr. 2002, nr 6, poz. 8.

¹¹⁹ Wyrok SN z dnia 2 grudnia 1999 r., V KKN 477/99, Prok. i Pr. 2000, nr 6, poz. 3.

¹²⁰ R.A. Stefański, *Środek karny pozbawienia praw...*, s. 47.

nej kodeksu karnego (np. art. 41 § 1b k.k.; art. 41a § 2 k.k.; art. 41b § 4 k.k.); fakultatywność pozbawienia praw publicznych wynika wprost z dyspozycji art. 40 § 2 k.k.

Nie sposób zaaprobować pogląd, że możliwe są sytuacje orzeczenia na podstawie art. 40 § 2 k.k. przewidzianego w nim środka karnego także wtedy, gdy zabójstwo nie zostało popełnione w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie. Zdaniem Sądu Apelacyjnego może to mieć miejsce wówczas, gdy przestępstwo pozostające w zbiegu kumulatywnym ze zbrodnią zabójstwa, w szczególności któreś z wymienionych w art. 148 § 2 pkt 2 k.k., zostało popełnione w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie¹²¹. Słusznie twierdzi się, że w razie popełnienia przestępstwa kwalifikowanego z art. 148 § 2 pkt 1 lub 2 k.k. z motywacji zasługującej na szczególne potępienie czyn sprawcy podlega kumulatywnej kwalifikacji także z art. 148 § 2 pkt 3 k.k.¹²²

2.8. Uzasadnienie wyroku a przypisanie sprawcy motywacji zasługującej na szczególne potępienie

Ustalenie, czy dane przestępstwo zostało popełnione z motywacji zasługującej na szczególne potępienie, należy do sfery swobodnej oceny sędziowskiej dokonywanej na podstawie zgromadzonego materiału dowodowego (art. 7 k.p.k.)¹²³. Orzekając pozbawienie praw publicznych, sąd jest jednak zobowiązany wskazać na fakty uzasadniające zastosowanie tego środka karnego¹²⁴. Nieodniesienie się w wyroku skazującym do motywacji sprawcy przy jednoczesnym zastosowaniu pozbawienia praw publicznych uznawane jest w orzecznictwie za rażące naruszenie przepisów prawa mające istotny wpływ na treść orzeczenia, w rozumieniu art. 523 k.p.k.¹²⁵ Podobnie uchylem skutkuje orzeczenie pozbawienia praw publicznych bez wskazania, za który z przypisanych sprawcy czynów środków ten został orzeczony w przypadku zbiegu przestępstw¹²⁶. Bez uzasadnio-

¹²¹ Wyrok SA w Lublinie z dnia 12 czerwca 2001 r., II AKa 98/01, Prok. i Pr. 2002, nr 1, poz. 17.

¹²² R.A. Stefański, *Środek karny pozbawienia praw...*, s. 15.

¹²³ Por. wyrok SN z dnia 2 grudnia 1999 r., V KKN 477/99, Prok. i Pr. 2000, nr 6, poz. 3; wyrok SA w Łodzi z dnia 28 marca 2002 r., II AKa 32/02, Prok. i Pr. 2004, nr 4, poz. 17; wyrok SA w Łodzi z dnia 9 lutego 2006 r., II AKa 236/05, Prok. i Pr. 2007, nr 5, poz. 40.

¹²⁴ Zob. wyrok SN z dnia 29 października 1973 r., I KR 197/73, OSNPG 1974, nr 3–4, poz. 37.

¹²⁵ Wyrok SN z dnia 19 czerwca 2001 r., II KKN 74/99, LEX nr 51453.

¹²⁶ Wyrok SA w Krakowie z dnia 29 czerwca 2000 r., II AKa 106/00, KZS 2000, z. 7–8, poz. 38.

nego odwołania się do kryterium motywacji zasługującej na szczególne potępienie stosowanie środka karnego w postaci pozbawienia praw publicznych nie jest w ogóle możliwe¹²⁷.

Za niewystarczające należy uznać także lakoniczne i ogólnikowe wskazanie powodów przyjęcia takiej kwalifikacji zachowania sprawcy¹²⁸. Ustalenie, że sprawca działał w wyniku motywacji zasługujących na szczególne potępienie, musi być zawsze zawarte w wyroku w postaci jednoznacznej formuły słownej¹²⁹.

Przypisując oskarżonemu działanie z motywacji zasługującej na szczególne potępienie, sąd ma zatem obowiązek jednoznacznie wskazać na rodzaj motywów oraz fakty, które uzasadniają przyjęcie, że oskarżeni działali z takiej motywacji¹³⁰.

IV. Zakres pozbawienia praw publicznych

Pozbawienie praw publicznych jest wyrazem braku zaufania państwa do jednostki i oznacza moralne potępienie sprawcy przestępstwa, czyniąc go niegodnym korzystania z określonych praw i wyróżnień. Środek ten wiąże się tym samym z utratą przez skazanego pewnego kwantum uprawnień, które kreują jego status obywatelski. Konsekwencje jego orzeczenia dotyczą nie tylko sfery praw o charakterze wyborczym i obywatelskim, ale również dotyczą tytułów honorowych, orderów i odznaczeń, jakie ewentualnie posiada skazany. Dychotomicznie uprawnienia te można zatem podzielić na prawa publiczne i honorowe. Zastosowanie tego środka nigdy jednak nie prowadzi do pozbawienia praw cywilnych¹³¹.

¹²⁷ Wyrok SN z dnia 19 czerwca 2001 r., II KKN 74/99, Prok. i Pr. 2002, nr 1, poz. 6.

¹²⁸ Wyrok SA w Krakowie z dnia 11 marca 2004 r., II AKa 41/04, KZS 2004, z. 5, poz. 25.

¹²⁹ Wyrok SA w Katowicach z dnia 29 stycznia 2004 r., II AKa 303/03, Prok. i Pr. 2005, nr 4, poz. 11.

¹³⁰ Wyrok SN z dnia 6 maja 1974 r., I KR 460/73, OSNPG 1974, nr 11, poz. 119.

¹³¹ J. Szumski (w:) O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, t. I, Gdańsk 2002, s. 41.

1. Utrata czynnego i biernego prawa wyborczego do organu władzy publicznej

Pozbawienie praw publicznych obejmuje utratę biernego i czynnego prawa wyborczego do organu władzy publicznej. W zakresie tym mieścić się m.in. zakaz wybierania i bycia wybieranym w wyborach na Prezydenta RP, do Sejmu i Senatu, rad gmin, rad powiatów, sejmików województw, wójta, burmistrza lub prezydenta miasta¹³².

Zgodnie z art. 62 ust. 1 Konstytucji RP prawo wybierania Prezydenta Rzeczypospolitej, posłów, senatorów i przedstawicieli do organów samorządu terytorialnego przysługuje obywatelowi polskiemu, jeżeli najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat. Z kolei w myśl art. 10 § 1 kodeksu wyborczego¹³³ prawo wybierania (czynne prawo wyborcze) ma: w wyborach do Sejmu i do Senatu oraz w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej – obywatel polski, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat; w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej – obywatel polski, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat, oraz obywatel Unii Europejskiej niebędący obywatelem polskim, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat, oraz stale zamieszkuje na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; w wyborach do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego: a) rady gminy – obywatel polski oraz obywatel Unii Europejskiej niebędący obywatelem polskim, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat, oraz stale zamieszkuje na obszarze tej gminy, b) rady powiatu i sejmiku województwa – obywatel polski, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat, oraz stale zamieszkuje na obszarze, odpowiednio, tego powiatu i województwa; w wyborach wójta w danej gminie – osoba mająca prawo wybierania do rady tej gminy.

Nie ma prawa wybierania osoba: pozbawiona praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu, pozbawiona praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu oraz ubezwłasnowolniona prawomocnym orzeczeniem sądu.

Bierne prawo wyborcze oznacza prawo ubiegania się o wybór do określonych organów. Zgodnie z art. 99 Konstytucji RP wybrany do Sejmu może być obywatel polski mający prawo wybierania, który najpóźniej

¹³² Szerzej zob. M. Chmaj, W. Skrzydło, *System wyborczy w Rzeczypospolitej Polskiej*, Kraków 2005, s. 82 i n.

¹³³ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. Nr 21, poz. 112 z późn. zm.).

w dniu wyborów kończy 21 lat, a do Senatu może być wybrany obywatel polski mający prawo wybierania, który najpóźniej w dniu wyborów kończy 30 lat. W myśl art. 11 § 1 kodeksu wyborczego prawo wybieralności (bierne prawo wyborcze) ma:

- w wyborach do Sejmu – obywatel polski mający prawo wybierania w tych wyborach, który najpóźniej w dniu wyborów kończy 21 lat;
- w wyborach do Senatu – obywatel polski mający prawo wybierania w tych wyborach, który najpóźniej w dniu wyborów kończy 30 lat;
- w wyborach na Prezydenta Rzeczypospolitej – obywatel polski, który najpóźniej w dniu wyborów kończy 35 lat i korzysta z pełni praw wyborczych do Sejmu;
- w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej – osoba mająca prawo wybierania w tych wyborach, która najpóźniej w dniu głosowania kończy 21 lat i od co najmniej pięciu lat stale zamieszkuje w Rzeczypospolitej Polskiej lub na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej;
- w wyborach do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego – osoba mająca prawo wybierania tych organów;
- w wyborach wójta – obywatel polski mający prawo wybierania w tych wyborach, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 25 lat, z tym że kandydat nie musi stale zamieszkiwać na obszarze gminy, w której kandyduje.

Orzeczenie pozbawienia praw publicznych powoduje ponadto niemożność wyboru na stanowisko Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, prezesa Najwyższej Izby Kontroli, członka Krajowej Rady Sądownictwa, sędziego Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu, a także członka Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji. Obsada tych organów władzy publicznej następuje bowiem w drodze wyborów.

Zakresem przedmiotowym omawianego środka nie są natomiast objęte wybory do Parlamentu Europejskiego, albowiem nie może być on uznany za organ władzy publicznej. Ma on charakter ponadnarodowy i ponadpaństwowy. Kwestie utraty czynnego i biernego prawa wyborczego do tego organu regulują jednak przepisy kodeksu wyborczego¹³⁴. Osoba, wobec której orzeczono pozbawienie praw publicznych, nie może brać udziału w tych wyborach ani być wybrana do Parlamentu Europejskiego. Utrata tych uprawnień jest skutkiem skazania, nie zaś treścią środka karnego.

¹³⁴ Zob. art. 10 § 2 i art. 11 § 1 pkt 4 kodeksu wyborczego.